

שו"ת 42 Gittin Sources

שו"ת דברי חיים אבן העזר חלק ב סימן עב

שכ"ג להרב המופלג החריף כו' מ' ליבוש נ"י אבד"ק טאפעלא במדינת אונגאריין:

שאלה שכ"ד על דבר אלה הם הנולדים מבטן אמם חרשים אינם שומעים ואינם מדברים אך כאשר ברבות הימים הם הולכים לשקוד וללמוד בבית הספר הנקרא טויב שטום שוללע שמה לומדים בלשון וכתב עברי ואשכנזי וכשיוצאים משם יודעים המה להתפלל ומבינים היטב בלשון אשכנזי וגם מלומדים המה לדעת דת וחק רעליגיאהן ומבינים דבר שכ"ה המדברים אליהם כמעט בהברה ובחיתוך הלשון וגם המה מדברים בלשון עלגים קשה עד למאד לפעמים אבל ביכלתם לדבר כזה אשר השומע יודע ומבין מה שמדברים ומה שהמה מבקשים וכעת היום השאלה להלכה ולמעשה לדעת מה דינם לאלה הנ"ל בענין קידושין גירושין חליצה שחיטה עדות משא ומתן וכדומה אם גם אחרי הלימוד עוד המה בכלל חרשים שאמרו חז"ל [עי' חגיגה ב' ע"ב] קים להו דלאו בני דיעה ננהו או מאחר כי אף שחרשים המה ואינם שומעים הרי מדברים המה בלשון עלגים ואם קשה הרי אנחנו יודעים ומבינים ע"י דיבורם מה שאומרים ומה שמבקשים ודורשים וגם אנו רואין שמבינים המה ויודעים דרכי והויות העולם כמעט נמצא בהן דעת ותבונה לכן הדבר צריך תלמוד וגם להלכה ולמעשה. כי זה היום איש כזה אשר בא מבית הספר הנ"ל ואנו רואים בו את כל האמור הוא עומד ומבקש לקדש אשה אחת פקחת והשאלה באה לדעת מה דינו:

תשובה מקור דבר זה הוא בגיטין (ע"א ע"א) זה לשון הגמרא א"ר כהנא אמר רב חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו כו' עד תנאי היא דתניא אמר רשב"ג במה דברים אמורים בחרש מעיקרו אבל פיקח ונתחרש הוא כותב והן חותמין כו' ושם [ע"ב] אמר ר' יוחנן חלוקין עליו חביריו על רשב"ג אמר אביי אף אן נמי תנינא נישטת לא יוציא נתחרש הוא או נשתטה לא יוציא עולמית מאי עולמית לאו אף על גב דיכול לדבר מתוך הכתב א"ר פפא אי לאו דאשמעינן ר' יוחנן הוה אמינא רשב"ג לפרושי טעמא דת"ק הוא דאתא ומאי עולמית אף על גב דחזינא ליה דחריף אי נמי לכדר' יצחק דאמר ר' יצחק דבר תורה שוטה מתגרשת מידי דהוי אפקחת בעל כרחא ומאי טעם אמרו אינה מתגרשת שלא ינהגו בה מנהג הפקר עכ"ל הגמרא:

ואם כן לפי מסקנת הגמרא [לרבנן דפליגי ארשב"ג] לא מהני אפילו בחריפי ויודעים טובא וגם כתבו בכתב ידם לא מהני ואינו גט כלל כמבואר לקמן בגמרא [דף ע"ב ע"א] אינו גט עד שישמעו קולו וכן מבואר בירושלמי תרומות [פ"א ה"א] שאין גט כלל לר' יוחנן דקיימא לן כוותיה ואפילו בפיקח ונתחרש:

והנה ראיתי בפרי מגדים בפתיחה [כוללת ח"ב אות ד"שכ"ג] לאורח חיים כתב הטעם משום לא פלוג ובאמת מלשון רש"י שכתב שם וז"ל חרש (או) [שהיה] פיקח כשכנסה וקדושו קדושוין גמורים ותנן ביבמות נתחרש היא שכ"ד או נשתטה לא יוציא עולמית לפי שאין כח בגירושין לאפקועי קידושי חכמה וקאמר רב דאם יכול לדבר מתוך הכתב דיודע לכתוב על הקלף כתבו ותנו גט לאשתי אתה שכ"ד פלוני ופלוני ומסר להם פיקח גמור הוא וכותבין ונותנין עכ"ל הרי דאף על פי שרואין ענינים בהשכל אמרינן שאינם בני דעה גמור ורק בכותב יצא מכלל אינו בן דעת לרב ורשב"ג ואם כן לדידן דלא קיימא לן כרב ורשב"ג וכתב אינו מוציא מידי אינו בן דעת לכן אפילו אם חזינן דהוא פיקח חריף וגם כותב לא מהני דכיון דכתב לדידן אין כלל תועלת בו (א"כ) להוציא (הרי) [מידי] אינו בר דעת גם הכתיבה אינו מצטרף ומחשב לדידן כמו שארי הענינים שכ"ד החריפות שרואין בו וגם זה מהחריפות שבו אבל מ"מ אינו יוצא מכלל אינו בן דעת:

וגם מוכח מזה דאינו גט כלל אפילו בפיקח ונתחרש ויודע לכתוב דלא כמו שנשתפק הפמ"ג ז"ל [שם] לומר דפיקח ונתחרש הוי רק ספק דהא הגמרא קאמר לא יוציא עולמית לכדר' יצחק היינו דהאשה אינה מתגרשת מדרבנן אבל האיש שנשתחרש אינו מוציא מן התורה [וזה אפילו לרבנן דפליגי ארשב"ג ע"ש בתוס' ד"ה א"נ] ואי אמרת דפקח הזה שנשתתק הוא רק ספק א"כ גם האיש אינו רק מספק אינו מגרש וספיקא לקולא מן התורה [לשיטת הרמב"ם] וחזקת אשת איש לא שייך כאן דאדרבה אוקמי אחזקת ש"ל כשהיה פיקח ואין לומר דאתרע החזקה במה שנשתתק הא איכא נמי סיוע מה שחזינן שהוא פקח ממש ובלאו הכי הלשון אינו גט משמע שאינו גט כלל ולא ספק:

על כל פנים זאת הוא פסק ברור בדברי הש"ס ז"ל והירושלמי דתרומות לר' יוחנן דלא מהני אפילו בנשתתק וחרף גדול אינו מועיל מעשה הכתיבה:

אך לכאורה קשה על זה דהא בירושלמי דתרומות מביאו תוס' חולין [י"ב ע"ב סוף ד"ה ותבעי] מחשבין כתב למעשה והרי קיימא לן [כלים פ"ז משנה ט"ו] דקטן יש לו מעשה: ומטעם זה נראה לי דכתב רש"י שם בחולין (דף י"ב ע"ב) דצריך דוקא אמירה ומעשה וקושית התוס' שהקשה שם על רש"י בעצמם כתבו שיש לתרץ ורק זה הוא אשר נשאר קשה הא מגמרא נראה בהדיא דאמר שם בש"ס (חולין י"ב ע"ב) וז"ל אמר ר' חייא בר אבא בעי ר' יוחנן קטן יש לו מחשבה או אין לו מחשבה א"ל ר' אמי ותבעי ליה מעשה מאי שנא מעשה דלא קא מבעיא ליה דתנן יש להם מעשה מחשבה נמי לא תבעי ליה דתנן אין להם מחשבה דתנן האלון והרימון והאגוז שחקו תינוקות למוד בהם עפר או שהתקינום לכף מאזנים טמאין מפני שיש להם מעשה ואין להם מחשבה א"ל

מחשבה גרידא לא קמבעיא לישלא^א כי קמבעיא ליה מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו כגון דהוי קיימא עולה בדרום ואתיוה בצפון ושחטה מאי מדאתיוהא בצפון ושחט איכוין לה או דלמא מקום הוא דלא אתרמי ליה כו' עד הכי קמבעיא ליה דאורייתא או דרבנן ופשט יש להם מעשה ואפילו מדאורייתא אין להן מחשבה ואפילו מדרבנן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו מדאורייתא אין לו מדרבנן יש לו עכ"ל הגמרא אלמא אם לא הי' מקום לתלות הי' די במעשיהם לחוד בלא אמירה: ואך לזה נראה לי דסתם קדשים לשמה קיימו [זבחים ב' ע"ב] ורק קטן הוי כמתעסק די מעשה מוכיח לחוד אבל במה דלא שייך סתמן לזה כמו בגט שסתם אשה לאו לגירושין עומדת [שם] לא סגי בלא אמירה אך לדברי התוס' שם דסגי בלא אמירה וגם לדעת גדולי הראשונים דסבירא להו בגדול עומד על גביו כשר מן התורה אפילו בתורף יעוין בגט פשוט [סי' קכ"ג ס"ק א' וט'] קשה למה לא מהני בגט אם כותב בכתב ידו:

אך באמת המעיין בירושלמי ריש תרומות [הנ"ל] וז"ל [חמשה לא יתרומו וכו'] חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה ושם בגמרא ויכח מעשה שלהן על מחשבתן דתנין תמן העלו חרש שוטה וקטן אף על גב שחישב שירד הטל עליהן אינם בכי יותן מפני שיש בהן מעשה ואין בהן מחשבה ואיזו מעשה שלהן ר' חונא אמר בתפוש בהן בטל ותנין תמן הורידה חרש שוטה וקטן אף על פי שחשב שיודחו רגליו אינם בכי יתן שיש להן מעשה ואין להם מחשבה ואיזו מעשה שלהן אמר ר' חונא במשפשא בהן במים ואומר אף הכא ויכחו מעשה שלהם על מחשבתן ר' שמואל כו' יט"ב בשם רבנן ונחשב לכם תרומתכם את שכתוב בו מחשבה אין מעשה שלו מוכיח על מחשבתו ואת שאין כתוב בו מחשבה מעשה שלו מוכיח על מחשבתו וכאן הואיל וכתוב בו מחשבה אין מעשה שלו מוכיח על מחשבתו א"ר יוסי קושייתא קומי שמואל הרי גיטין הרי אין כתוב בהן מחשבה ואין מעשה שלו מוכיח על מחשבתו דתנין הכל כשרין לכתוב את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן אמר ר' הונא והוא שיהיה פיקח עומד על גביו ר' יוחנן בעי והיינו וכתב לה לשמה חזר ר' יוסי אמר תמן זה כותב וזה מגרש ברם הכא הוא חושב והוא תורם ר' יעקב בר אחא אמר הא אלו כתב הוא וגירש הוא גט הוא ברם הכא הוא חושב והוא תורם ר' יעקב בר אחא [ר' חייא] בשם ר' יוחנן חלוקין על השונה הזה מה הוא כדין אתאי דר' יוחנן דתרומות כר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה דקידושין ודר' יוחנן בגיטין כרבנן דקדושין דתני יט"ג^ג חרש שוטה וקטן שקדשו אין קידושיהן קידושין ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר בינם לבין עצמן אין קידושיהן קידושין בינו יט"ד^ד לבין אחרים קידושיהן קידושין תניא חרש שתרם אין תרומתו תרומה אמר רשב"ג במה דברים אמורים כשהיה חרש מתחלתו אבל אם הי' פיקח ונתחרש כותב ואחרים מקיימים כתב ידו כו' עכ"ל:

המעין יראה דכוונתו דקשה ליה דהאיך מחלק ר' יוחנן ש"ה בין תרומה דכתיב ביה מחשבה הא בגט דלא כתיב מחשבה ופליג ר' יוחנן ארב הונא וסבירא ליה אפילו גדול עומד על גביו לא מהני ועל זה חזר ר' יוסי ומתרץ תמן זה כותב [וזוה מגרש] ובגט גופא כשר היכי שהוא כותב ומגרש ועל זה אמר ר' חייא ור"א ש"ו [דר' יוחנן] חולק על השונה הזה דלא כן הוא רק דר' יוחנן בגיטין לא מהני אפילו הוא כותב והוא מגרש משום דפסק בגיטין כוונתיה דרבנן ודלא כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אבל בתרומות דאמר הטעם משום ונחשב לכם הוא אליבא דר' ישמעאל [ב"ב ש"ו] דלדידיה באמת גם בגט כשר אבל ר' יוחנן לא פסק רק כרבנן וכהך ברייתא דאינו גט עד שישמעו קולו:

ואך קשה [למה] באמת לא מהני מעשה בגט ובכלי מהני מעשה וכן גבי הכשר אך באמת החילוק כמו שהביא הרב המגיד בפ"ה מהל' יבום [הלכה י"ח] דבדבר שצריך כוונה לא מהני מעשה הגם ששם אינו מחלק רק בין ביאת יבמה שקונה אפילו באונס מכל מקום קל לחלק בין דבר שצריך הבנה ורצון גמור ובין שאין צריך רק דיווח ליה כמו כלים שאין צריך רק שיונח ש"ה בעשיית הכלי לקבלה וכן הטל ניחא ליה וגם גבי קדשים דסתמן לשמן עומדות מעשיו מוכיחין על כל פנים שאינו מתעסק אבל בדבר שצריך רצון בודאי לדין לא מהני מעשיו וזה דבר ברור דלדין דקיימא לן דלא כרב ורשב"ג אין במעשיהם ממש כלל:

ואין לומר דטעם דגט בכתב לא מהני הוא משום עדים [כמו שכתב הרמב"ם פ"ו מגירושין הלכה ט' הביאו הנודע ביהודה תניינא אהע"ז סי' נ"ג עיין שם דאין מעידים על הקטן והוא הדין בחרש עד כאן הגה] דהרי באמת לרשב"ג מהני דבאמת כתב ידו הוי כעדים כמבואר בתוס' [גיטין ג' ע"ב בד"ה שלשה] וכן בהמגרש [גיטין פ"ו ע"א רש"י ד"ה ואם ניסת] ולא הוי זה קבלת עדות:

סוף דבר כל הרוחות שבעולם לא יזיזו הפסק גמרא זו אשר קיימוהו כל הפוסקים דלא מהני בחרש שום מעשה ולא כתב ולא מה שנראה שהוא חריף ואינו גט כלל:

ומה שכתוב בירושלמי [בפרק חרש הלכה א'] חרש שקידש בביאה שאינו מוציא ברמיזה משום [הקדושין] דהוי מעשה לפענ"ד היה נראה דגם כוונתו רק מדרבנן ש"ט ורק שצריך להיות היציאה כעין הויה ואם הקדושין היה ע"י מעשה לא מוציאין ברמיזה דאינו מעשה אך דעל זה קשה הא כמה משניות אחר זה דאיירי בביאה ביבמה ואפילו הכי מוציא ברמיזה אם היה חרש ש"מ כקושית המשנה למלך [פ"ב מהל' גירושין הי"ז] ורק האחרונים ש"מ תירצו דלא שייך בחרש לומר אדעתא דהכי בעל אחר כך והנה כל זה מיירי לענין דאורייתא אבל אם נימא כאשר פירשתי דכוונת הירושלמי דאין רמיזה דגט מוציא מידי מעשה דביאה לא שייך לחלק וק"ל:

ולכן נראה לי באמת דהירושלמי סבירא ליה דמהני מעשה ורק וכי תנאי שקלת מעלמא הלא כמה תנאים בירושלמי ובתרומות דסבירא להו דמהני מעשה אפילו בגט ש"מ וגם אמוראים ר"ז ש"מ שם סבר דהוא כותב ומגרש מהני ולכן

הירושלמי אזיל כאן בפרק חרש בשיטתם אבל לפי מה דקיימא לן כר' יוחנן בתלמודא דידן ובירושלמי ודלא כרב ורשב"ג בודאי לא מהני שום מעשה בקידושין וגירושין ורק בגדול עומד על גביו לכתובה דהוא אינו ש"מ רק כתיבה לשמה בזה מחולקים הירושלמי סבירא ליה דגם מחשבה כזה לא מהני ור' שמיה יוחנן חולק על רב הונא בגדול עומד על גביו: אבל יש מגדולי הראשונים דסבירא להו דר' יוחנן לא פליג על רב הונא כמבואר בגט פשוט [סק"א הנ"ל] וסבירא ליה לחלק דכוונה כזו שמכוין במה שאומר לו הגדול מהני אבל לענין קידושין וגירושין דצריך כוונת הקנאה [ורצון] כולי עלמא סבירא להו דלא מהני מעשיו מידי:

וכן נראה מהראב"ן שכתב ז"ל בס' ר"ה וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן שלא קלקלו שחיטתן כשירה נראה לי דאקטנים קאי והכי קאמר וכגון הקטנים ששחטו מדאמר ר' יוחנן לקמן דקטן יש לו מעשה מדאורייתא ולא אמר בחרש ושוטה נמי וכן מצאתי בשערי שחיטה של ר' שמואל בן חפני אחד מבני עמינו ששחט והלך לו ולא ידעין אם בקי בשחיטה אם לאו ובדקנו את הסימנים שהי' שחיטה ש"מ כהוגן וכשורה שחיטה כשירה שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם וגם כתב דחרש שוטה וקטן שיודעין הלכות שחיטה וראה מומחה שלא שהו ולא דרסו בו שחיטתן כשירה בדיעבד אבל לכתחילה לא שמע מינה דחרש שוטה וקטן אין להם מעשה מדאורייתא הלכך אפילו ראו אחרים ששחטו אסור וה"נ תנינן במסכת סוכה [מ"ב ע"א] קטן היודע לנענע חייב בלולב וכו' עד קטן היודע לשחוט אוכלין משחיטתו אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו עכ"ל ודבריו אינם מובנים כלל דמעיקרא מחלק בין חרש ושוטה לקטן דבקטן מהני מעשה ובחרש לא מהני מעשה ואחר כך כתב בשם ר' שמואל בן חפני ששוה חרש שוטה לקטן:

אך נראה לי דהנה ידוע שיטת גדולי הראשונים הסמ"ג [מ"ע ס"ג סוף הל' שחיטה] ודעימיה והגמ"י ומהרש"ל ש"מ ז"ל סבירא להו דבחרש שוטה וקטן שאינם יודעים לאמנן ידיהם אפילו באחרים רואין שחיטתן אסורה ומתני' דהכא דמכשר באחרים רואין איירי במומחה [עי' ב"י יו"ד סי' א' ד"ה וקטן ובב"ח שם ובש"ך שם ס"ק כ"ה] ומבואר במהרש"ל [יש"ש חולין פ"א סי' ג'] משום דהוי רק מעשה קוף בעלמא והוא על דרך דסבירא ליה להרא"ש ז"ל [חולין דף ל"א ע"א בס' ח' דנהי דלא בעינן לר' נתן דקיימא לן כוותיה כוונה לשחיטה על כל פנים כוונה לעשות איזה דבר צריך יע"ש ובחרש שוטה וקטן הוי כמו מעשה קוף וכוונתם אינו כלום אפילו לרבנן ש"מ אסור אפילו אחרים רואין:

והנה הראב"ן ז"ל מתחלה סבר דמתני' סתמא איירי בחרש שוטה וקטן אפילו אינם מומחים ומכל מקום בדיעבד כשר באחרים רואין וקשה ליה למה הא חרש שוטה וקטן מעשה קוף בעלמא ועל זה אמר דלא קאי ושחיטתן כשרה רק אקטן דקטן אית ליה מעשה כר' יוחנן ולאחר כך הביא דברי הר"ש ז"ל דסבירא ליה דגם בקטן לא מהני רק בידוע לשחוט כמבואר בסוכה וא"כ שוב לדינא לא פסק כר' יוחנן דמהני מעשה אפילו בקטן א"י ש"מ [לשחוט] דכוונה לשחיטה אפילו לרבנן ש"מ צריך טפי מעשיית כלי דצריך על כל פנים עשייה דכתיב וזבחת וכמו שכתב הרא"ש ז"ל ולכן הדר ואמר דמתני' מיירי בדידעי דוקא הלכות שחיטה דאי לאו הכי הו"ל מעשה קוף ולא מהני מעשיהם מידי:

על כל פנים יוצא מזה דהא דכשר שחיטתן בדיעבד הוא באם יודעין הלכות שחיטה ואפילו למאן דאמר (דבעי) [דלא בעי] ש"מ כוונה פסול ואפילו רואין שעושין כדן מה לי שאחרים מלמדין אותן מה לי שרואין ששחטו באומנות והשחזת הסכין הרי דכוונו לשחיטה ואין לומר דהתם שאני שאינו מעשה גמור מוכח כמו שכתב מהרי"ט ז"ל בתשו' [ח"ב אהע"ז סי' ט"ז] דודאי זה אינו דודאי כוונת אומן לשחיטה מוכח הרבה שכוונתו לשחיטה ואפילו הכי לא מהני (למ"ד) ש"מ דבעינן כוונה אלא ודאי דלמ"ד דבעינן כוונה [על כל פנים לעשייה ש"מ] לא מהני מעשה ושאינו בכלים והכשר וקדשים דאין צריך רק ניחא דעת או שלא יהי' כמתעסק:

ועוד ראייה מהא דקיימא לן [בימות ל"ג ע"ב] דפיתוי קטנה אונס משום שאין לה רצון וקשה (וכי) [הלא] אין מעשה גדול מזה וקיימא לן גבי אשה דאסורה לבעלה אפילו באומרת מותר ואפילו מתכוונת למצוה בדרך דשרי על פי הדין אפילו הכי אסורה לבעלה כמבואר במהרי"ק [שורש קס"ז מובא ברמ"א סי' קע"ח סעיף ג'] דכתיב למעול מעל באישה [עי' במדבר ה' כ"ז] ועל כל פנים בביאות ש"מ אחר מעלה באישה בזה שנבעלת לאחר ואם כן גם קטנה נמי מעלה באישה ואי דאין לה דעת הא במעשה יש לה דעת אלא ודאי פשיטא דדבר התלוי ברצון לא מהני מעשה ואפילו הרמב"ם ז"ל [הל' סוטה פ"ב ה"ד] דפסק פיתוי קטנה נאסרה על בעלה מ"מ כתב בהדיא דבת מיאון אין לה רצון וקשה הא עשתה מעשה אלא ודאי דלמידי דצריך רצון לא מהני מעשה:

ובזה יתיישבו היטב דברי הרמב"ם ז"ל שם שכתב בהל' סוטה פ"ב הל' ד' ז"ל קטנה שהשיאה אביה אם זינתה ברצונה נאסרה על בעלה לפיכך מקנין לה לא להשקותה אלא לפוסלה מכתובתה כמו שבארתי אבל הקטנה בת מיאון אין מקנין לה שאין לה רצון להאסר על בעלה ואפילו היה כהן לא נאסרה עליו עכ"ל. והנה הקשו עליו כולם מהא דאמרין ביבמות (ל"ג ע"ב) החליפו מידי ברשיעי עסיקי ש"מ תני הוחלפו הכי נמי מסתברא דקתני סיפא אם היו קטנות שאין ראיות לילד מחזירין אותו ש"מ מיד ואי במזיד מי שריא הא לא קשיא פיתוי קטנה אונס נינהו ואונס בישראל מישרא שרי עכ"ל:

גם המשנה למלך ז"ל הקשה מהא דיבמות דר' אליעזר דאמר כהן לא ישא קטנה ז"ל המשנה למלך בפרק י"א מהל' אישות הל' ח' ומלבד דוחק זה לא ידעתי מה יענה הרב בההוא דאמרין בפרק הבא על יבמתו (ס"ח) [ס"א ע"ב] תניא ר' אליעזר אומר כהן לא ישא קטנה ואמר רבא דטעמא דר' אליעזר הוא דחיישין שמא תתפתה עליו והקשו אי הכי ישראל נמי ותיצו פיתוי קטנה אונס היא ואונס בישראל מישרא שרי עד כאן הרי דלר' אליעזר סבירא ליה דפיתוי קטנה אונס

הוא ולא מצינו בזה שנחלקו עליו ואף על גב דעל כרחך רבנן פליגי עליה דר' אליעזר וכדקאמר התם הא ר' אליעזר היא ולא רבנן היינו דפליגי עליה בעיקר הדין דר' אליעזר חייש לשמא תתפתה ורבנן לא חיישי להכי אבל במאי דסבירא ליה לר' אליעזר דפתוי קטנה אונס הוא לא מצינו שנחלקו עליו עכ"ל:

ומלבד כל זה קשה דלמה בבת מיאון כתב [הרמב"ם] שאינה בת רצון וסותר דברי עצמו הלא כתב באותה השורה שקטנה נאסרה לבעלה אלמא שפיתוי קטנה סבירא ליה דאינו אונס וכמו שהבינו המגיד משנה והכסף משנה ז"ל מדבריו ואם כן הא דבת מיאון מותרת לבעלה משום דקידושיה רק מדרבנן אבל לא מטעם שאינה בת רצון ואם כן הוי ליה למימר דבת מיאון מותרת לבעלה דהוא רק דרבנן:

אך באמת אין הטעם כלל משום שהוא מדרבנן דגם דקידושי מיאון הוא דרבנן מ"מ כל דינו כעין דאורייתא כל זמן שלא מיאנה ואם נתן לה גט [ונשאת לאחר] אסורה לחזור לו כמבואר בש"ס [יבמות ק"ח ע"א] ואם כן גם אם זינתה אסורה לו כל זמן שלא מיאנה כעין דאורייתא ואין היתר רק משום שאין לה רצון ואם כן סותר דבריו תוך כדי דיבור שכתב דפיתוי קטנה אינו אונס:

אך לפי מה שכתבתי אתי שפיר דנהי דקטנה אין לה מחשבה וגם מעשה אין לה בדבר שצריך רצון די"ל שלא נתכוונה למעול רק סתם למעשה קטנות על כל פנים הא הוי מעשה מוכיח על מחשבתה שכוונתה למעול בבעל וכמו שקיימא לן בעלמא דאם לא הוי מעשה גמור לא הוי הכשר ולא כלי אבל באם מעשה מוכיח על מחשבתם מהני מדרבנן לר' יוחנן כמבואר בחולין א"כ גם במעשה גמור גבי רצון דלא מהני על כל פנים מעשה מוכיח על מחשבתו^{ש"ס} שמועלת לבעלה והוי על כל פנים אסור מדרבנן:

ולזה לא קשה על הרמב"ם קושית המשנה למלך מהא דאמר ר' אליעזר ישראל מותר לישא קטנה ולא חיישינן שמא תזנה דפיתוי קטנה אונס דאין מעשה כזה מועיל לענין דבר שתלוי ברצון ופיתוי קטנה אונס ואי דעל כל פנים אסורה מדרבנן משום מעשה מוכיח על מחשבה זה לא הוי רק מדרבנן ובדרבנן לא שייך גזירה לגזור אטו דרבנן ומשום הכי מותר ישראל לישא קטנה:

וכן לא קשה על הרמב"ם ז"ל מהא דהוחלפו דהתם קאמר הש"ס דמהא לא תסייעיה די"ל דפיתוי קטנה אונס ואי דהא על כל פנים מעשה מוכיח על מחשבתו הא זה אבעיא לר' יוחנן וי"ל דבאמת [הך סוגיא סברה דאפילו מדרבנן] אין להם מעשה מוכיח על מחשבתו ולכן שפיר קאמר הגמרא משום זה לא תסייעיה די"ל דפיתוי קטנה אונס הוא ומעשה מוכיח על מחשבתו לא כלום:

אך כל זה בנתקדשה ע"י אביה אבל בבת ממאנת דבאמת אם ממאנת לבעלה אין איסור כלל דהא דמיאון בפני שנים [יבמות ק"ז ע"ב] יש לומר דלא איברי סהדי רק לשקרי אבל אם ממאנת בו מותרת תיכף גם בלא עדות [אם כן מזה שמזנה מוכח שממאנת בו] אך היא אינה ממאנת בו ורוצה להיות תחתיו רק שמזנה תחת בעלה וא"כ שוב מעשה זו לא הוי רק רצון כיון שהמעשה גופא סותר [האישות] ואינו אסור רק מצד שרוצה להיות תחתיו ולמעול בו ורצון לחוד אין לקטנה דדלמא באמת שוב אינה רוצה להיות תחתיו וזה גופא הוא המיאון במה שמועלת בו ואם באמת רצונה להיות תחתיו מכל מקום אינו רק רצון לחוד וקטנה אין לה רצון:

על כל פנים מוכח בבירור דדבר שצריך רצון אין לקטן ולא לחרש לפי מה דקיימא לן דלא כרב ורשב"ג וכמבואר בירושלמי וא"כ לא מהני בחרש שוטה וקטן לא חריפתם ולא כתיבתם וגיטם וקידושיהם ומכירת קרקעות אינו כלום: אך [בנידון דידן] באם מדברים קצת [ואפילו בלשון עלגים] והוי בגדר מדבר באופן שכתב מהרי"ט ז"ל [בתשובה הנ"ל] בכהאי גוונא לפענ"ד כפקחים הם ואי משום שאינם שומעים הנה לפי מה שכתב הרמב"ם [בפירוש המשניות תרומות פ"א מ"א ד"ה חרש] דעל פי טבעי הרפואה אי אפשר לדבר מבלתי שמוע ולכן אם הם מדברים מסתמא שומעים קצת על כל פנים דזה מהני להיות נחשב כשומע ומדבר כמבואר בדברי תשו' ר' אשר ז"ל [כלל פ"ה סי' י"ג] מביאו הטור ז"ל בחו"מ [סוף סי' רל"ה ויעויין בנתיבות [ה]משפט [סק"כ] ובלאו הכי במדבר ואינו שומע לא קיימא לן כהרמב"ם ז"ל [בפרק כ"ט ממכירה ה"ב] וגם הרמב"ם ז"ל [יבמות ק"ד ע"א ד"ה והא] שחייש לזה גבי חליצה דוקא דצריך ענינים מרובים וקרוב לטעות כמבואר בריטב"א שם במקומו [ד"ה מ"ט] וגם כי מבואר ברמב"ם שם דזה רק לס"ד אבל באמת שומע ואינו מדבר ומדבר ואינו שומע כפקחים:

והנה לכאורה יש מקום לעקש ולומר דלעולם מעשה גמור בחרש שכתב גט ונתנו בעצמו מהני שהוי מעשה בגופו שכתב בעצמו כמו שכתוב וכתב לה וגם נתן בעצמו ורק היכי שכתב לעדים כתבו ותנו גט לאשתי בזה פליגי רבנן ורשב"ג ורב דסבירא ליה כוותיה דלרשב"ג הוי כתיבתו ראייה דהוא פיקח כמו שפירש רש"י ז"ל וכתיבתו הוי מעשה כמו דיבור ומשום הכי מהני אבל רבנן דסבירא להו דכתיבתו לאו ראייה וגם זה לא הוי מעשה במה שכותב לסופר לכתוב ומשום הכי לא מהני לדידהו אבל בכותב בעצמו הגט ונתן כולי עלמא מודו דמהני כמו שמהני מחשבה ומעשה בקדשים והכשר ומה דתנן במתני' לא יוציא עולמית היא^{שנ"ה} לכדר' יצחק וכרב פפא שם בסוגיא [גיטין ע"א ע"ב] ולכן נוכל לומר דמעשה גמור מהני:

אך באמת זה ליתא כלל חדא דבירושלמי [תרומות הנ"ל] מבואר להדיא דסבירא ליה לר' יוחנן חרש^{ש"ס} שקידש דר' ישמעאל סבירא ליה דבינו לבין אחרים מהני ור' יוחנן סבירא ליה דלא כוותיה רק כרבנן דפליגי עליה דר' ישמעאל בנו

של ר' יוחנן בן ברוקא ואין לומר דפליגי בקדושין משום שלא יוכל לזכות הכסף חדא דבכל קדושין פליגי אפילו בביאה ובפרט הא דהאריך הנודע ביהודה במהד"ת [סי' נ"ד] דאי אפשר קידושי כסף בקטן כבר העליתי דבכמה גווי יוכל לזכות החרש^ט והארכתי בזה וחדא הוא בנותן אחר על ידו דמקודשת מדין עבד כנעני [כמבואר בקידושין ז' ע"א] ועל כרחך ר' יוחנן דסבירא ליה כרבנן דלא מהני בקדושין משום דאין מעשה רצון מהני בחרש וכנ"ל ותו מרשב"ג גופא ראיא [לנידון דידן] דהא איהו סבירא ליה דכתב הוי מעשה ואפילו הכי בחרש מעיקרו לא מהני שמע מינה דמעשה לא מהני בכהאי גוונא גבי חרש רק גבי פיקח שנתחרש כמו שכתב רש"י ז"ל דאגלי דפיקח הוא:

והנה עתה באתי להודיע שעיינתי בפלפולו ותמוה לי טובא איך לא ראה דברי הירושלמי הפלוגתא גבי קדושי חרש שוטה וקטן על ידי אחרים ודר' יוחנן סבירא ליה דלא מהני (דלא מהני) מעשיו כמו בתרומה ואני פירשתי לעיל מה שנראה לי באמת אך לפי כל הפירושים סבירא ליה לר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא דבקדושין בכל קדושין מהני כמו בתרומה ולר' יוחנן לא מהני אפילו ביאה לא מהני ולא כאשר רצה מעלת כ"ת לפרש הטעם דקדושין אינן חשיבין מעשה דהרי הירושלמי מדמי הקדושין לתרומה ולהכשר ולעשיות כלים יעו"ש וגם מעיקרא קאמר בירושלמי דאפילו בכותב חרש שוטה וקטן גט לעצמו כשר ולא סבירא ליה החילוקים של מעלת כ"ת דבאמת על ידי (שחי') [שכתב בכתב ידן] וא"צ^ט עדים ואי דצריך אמירה הא אם בעצמו כותב בכת"י ונותן לה אין מעשה גדולה מזו למאן דסבירא ליה דמעשה אית להו אפילו בלא אמירה כמבואר בירושלמי שם ואפילו רש"י ז"ל מודה בכתב כהאי גוונא חשיב אמירה להנך דסבירא להו דמעשה מהני:

גם תמיה לי איך אשתמיט ממעלת כ"ת דברי הפנ"י [בגיטין דף כ' ע"א שהקשה איך חרש שוטה וקטן כשרין לכתוב גט] הא אומן קונה בשבח כלי [ואיך יוכל לזכהו להמגרש] וגם בגט פשוט [סי' ק"כ סק"ט] מפלפל בזה אך לפענ"ד משכחת לה בחרש שוטה וקטן שסמכו על שולחן אביהם דשכרם לאביהם לרוב שיטות הפוסקים ויעוין במחנה אפרים [הל' זכיה ומתנה סי' ג'] וגם הא לשיטה זו דמהני כתב או מעשה משכחת לה בהשכיר עצמו לפועל לבעה"ב על ידי כתב או על ידי חזקה בגופו כמו עבד היינו שעשה לו מלאכת פועל ושוב הוי ידו כמו יד של בעה"ב או משכחת שהי' פועל פיקח ונתחרש וידעין בו שלא חזר כי עובד עבודתו כמאז דהוי ודאי ידו כי בבעה"ב:

וגם תמה אני אם שייך כלל (אינו) [אומן] קונה בשבח כלי כי אם (הזה) [האומן] לא יוכל להקנותו לבעל א"כ אדרבה הרי קלקל ומאי שבח אדרבה במה שעשאו וזוכה בו בעה"ב בזה הוא שבח והו"ל קנייתו ושבחו באים כאחת וכבר הלכו נמושות באלו הדברים. [עי' לעיל ח"א או"ח סי' כ"ו]:

גם במה שכתב לענין קידושי כסף דהוי דעת אחרת מקנה כבר האריך בזה בנודע ביהודה מהד"ת [הנ"ל] ובית אפרים ז"ל [סי' מ"ו] אך כל דבריהם במחילת כ"ת צריך עיון דהלא יוכל להיות קדושין שאחר פיקח מקדש עבורו כמו אני נותן לך מנה ותקדש לפלוני דמקודשת מדין (ע"ק) [עבד כנעני כנ"ל] ונותן לה המעות על ידי החרש דהוי מעשה ולא בתורת שליחות רק מעשה קוף בעלמא והמעשה הוא רק שברמיזה יבין החרש שנותן לה חבירו הפיקח המעות עבורו לקדושין וכן אם שניהם חרשים משכחת כזה:

גם מה שכתב מעלת כבודו משום דאינם בני עדות יעוין בבית אפרים [סי' מ"א ומ"ו] ונב"י הרבה מזה אך לפענ"ד משכחת בלא עדים גבי קדושין כגון שיושבים שלשה ועושים דין דנהי דאינם בתורת עדות מכל מקום נראה לי דיכולין בית דין לעשות דין בקטן בדבר איסור:

גם מה שכתב דחרש אינו ממועט מאיש ולא חרש הנה ממה דמביא [הירושלמי] בתרומות איש ולא קטן ידבנו פרט לחרש אין ראיא דהכל הוא אסמכתא כמבואר בתוס' [חולין שם] ומצינו דגם חרש ממועט מאיש יעוין גבי סמיכה [עי' מנחות צ"ג ע"א, וצ"ע] ובקריית ספר להמבי"ט [עי' הל' עדות פ"ט, וצ"ע] ממעט עדות בחרש משום דאיש כתיב יעו"ש: גם^ט מה שכתב כ"ת דבקרקע לא שייך מעשה וכוונה^ט הלא יש חזקה וגם דלי ליה צנא דפירי^ט יעוין פרק חזקת הבתים [דף ל"ה ע"ב]:

כלל הדבר שדבר ברור כאשר כתבתי דלדין לפי מאי דקיימא לן כר' יוחנן בש"ס דידן ובירושלמי לא מהני שום מעשה בחרש שוטה וקטן וכאשר בררתי בראיות ברורות:

ורק באלו שמדברים רק אינם שומעים דבאמת לפי הנראה דהפוסקים לא פסקו כהרמב"ם ז"ל [הנ"ל] וגם הוא יודה בשארי ענינים דכפקחים הם רק בקרקע משום דלא בקיאי בעיני בני אדם כיון שאינם שומעים ולא עדיפי מגדול פחות מבן עשרים [עיין שם בחו"מ סי' רל"ה סעיף ח'] וכן כתב הב"י^ט ז"ל אך מכל מקום לחוש יש להחמיר כדברי הרמב"ם ז"ל כמבואר בגט פשוט [סי' ק"כ ס"ק כ"ט] ובגט מקושר [שם]. אך אלו כשם שכונסה כן מוציאה^ט ולכן ודאי המה יכולים לקדש אם המה בגדר מדברים קצת וקדושיהם דאורייתא וכן יכולים לגרש לכולי עלמא אך להרמב"ם יש לומר דכל ענינים הוי רק מדרבנן ונפקא מינה לכמה ענינים:

והנה להיות שו"ב בודאי אינו ראוי כיון דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל שאינו בגדר פיקח לכל דבר ובקל יבא לטעות וכעין שכתב הריטב"א לענין חליצה [כנ"ל]:

ולענין אם חליצתם כשרה לפענ"ד יותר טוב ליבם בכהאי גוונא וק"ל וכבר הארכתי^ט בכיצא בזה בתשובה אחת^ט:
יום ג' תרומה כ"ו שבט תרי"ט^ט:

שו"ת שבט סופר אבן העזר סימן כא

שלום וברכה לכבוד הרב הג"ג המאוה"ג חו"ב בע"פ מעוז ומגדול כש"ת מו"ה מרדכי הלוי האראוויטץ נ"י אב"ד דק"ק שאמלויא יע"א.

אחדש"ה ראיתי קונטרסו אשר שדר לן ויצא לפתוח בכח דהתירא אודות בנו הילד אשר בהיותו שתי שנים ומחצה הי' יניק וחכים טובא דיבר בלשון טוב וצח ונחלה בחולי כבד מאוד משך שתי חדשים ובעת שנתרפא מחליו נעשה ר"ל חרש שאינו שומע ואינו מדבר ונלאו כל הרופאים להמציא לו תרופה למכתו ולא נשאר דרך אחר רק לתתו לבית חינוך הילדים של החרשים והאלמים שקורין טויבשטוממען אינשטיטוט בעיר פעסט או ווען ללמדו שם לדבר בקושי ויעשה כלי מוכשר לישא וליתן עם שאר בני אדם ויכול להשיב על כל מה ששואלים ולדעת כל מצות עשה ול"ת. והנה דבר זה צריך עיון גדול ותל'י בכמה שיטות בשו"ע אבן עזר כאשר עיני מע"כ שפיר חזו וכן ראה מה שכתב אמו"ז רבן של ישראל בח"ס או"ח סי' פ"ג ומסיים שם לדינא מותר אבל יען כי דברים אסורים מטמטמים לב התינוק עדיין אני אומר מוטב שיהי' שוטה כל ימיו ולא רשע שעה אחת לפני המקום ומ"מ מפלפל מע"כ בקונטרסו למצוא היתר ואען ואומר ראשית דבר יש לנו לחקור אם גם מי שהי' פקח מעיקרא ונעשה שאינו שומע ואינו מדבר דינו שווה עם מי שהי' חרש ואינו מדבר מתחלת לידה והנה מש"ס פ' מי שאחזו משמע דגם בפקח מעיקרא לא מהני לענין גט אפילו בכתב דלא כרב כהנא דסבר כרשב"ג דפליג על רבנן וסבר דבכתב מהני בפקח מעיקרא ואמרינן שם דף ע"ב עד שישמעו קולו לאפוקי מרב כהנא אמר רב אפילו בכתב דסבר רב כהנא דהוי כדיבור גמור מ"מ לא מהני אבל בלא כתב אף שחזינן שהוא פקח טובא וחכים מ"מ אמרינן דאין לו דעת צלוחא ועיין בצ"צ סי' ע"ג בחייט שהי' נותן ונושא במלאכתו ואומן נפלא וגם הי' יודע כל סדר תפלות להראות מתוך הסיודור איזה הם תפלות של חול ושל שבת ומה שמוסיפין לומר לפי סדר המועדים ומבין הוא מתוך הכתב ויודע לקרות והעלה שם הצ"צ דאין לשנות בו משאר קדושי חרש רק יכנסו ברמיזה כדי שלא לחלק בין החרשים ואיכא למיחש לתקלה שהרואים יסברו דקדושיהם קדושיהם מה"ת כיון שאינה מקדשה כשאר חרשים ובפרט שמחזיקים אותו בלא"ה לפקח גדול ואם יקדשנה אחר שהוא פקח לא יצטרכו גט משני שיאמרו אין קדושיהם תופסין ובאמת אין קדושיהם מה"ת כמבואר באע"ז סי' מ"ד ואם נתקדשה אח"כ מפקח צריכה גט ממנו ולכן אין לשנות ממה שנהגו בכל שאר חרשים יע"ש וכן משמע מש"ס גיטין ע"א ע"ב דמשני רב פפא לרב ד"ל דמתניתין דלא יוציא עולמית אתי לרבות אף על גב דחזינן דחריף ורק בכתב סבר רב דהוי כדבור ממש עיין בתוס' שם בד"ה אמר ר' זירא ובד"ה הוא יכול לדבר דסבר רב דדיבור מעלי' הוא בכתב ולא ממועט מעדות רק מפיהם ולא מפי כתבם ואפ"ה אנן להלכתא פסקינן דלא כרב וכרבנן דרשב"ג דאפילו בפקח מעיקרא לא מהני ע"י כתב וא"כ דינו שווה עם חרש מעיקרא דכ"ע סברו דלא מהני ע"י כתב אלא שראיתי בפרמ"ג בפתיחה כוללית בחלק או"ח חלק ב' אות ד' שכתב בשם הב"ח יו"ד סימן א' וכן בש"ך שם דאפילו נתחרש אח"כ הרי הוא כשוטה ושחיטתו פסולה ובספרי כתבתי לפי מה שכתב הרמב"ם והרב ברטנורא בפ"א דתרומות דחרש הוא שנוולד חרש ממעי אמו משמע דוקא בחרש מעיקרא דלא הי' לו ממי ללמוד אבל בפקח ונתחרש אף דאמרינן במי שאחזו דאינו יכול לגרש מ"מ י"ל דזה מחמת ספק דוקא וכמו שסבר ר' אלעזר ביבמות פ' חרש דאף חרש מעיקרא ספק הוא אם דעת צלוחא אית ליה או עתים חלים עתים שוטה אף דאנן אמרינן בחרש מעיקרא דלא כר' אלעזר ובודאי אינו בן דעת הוא מ"מ בפקח מעיקרא י"ל כר' אלעזר דהוי רק ספק שוטה ונ"מ טובא בא"ע סי' מ"ד וכו' וסיים שם באות ה' כללא דמלתא סתם חרש שמוזכר אצל שוטה וקטן כשוטה ודאי יחשב ואם נתחרש אח"כ י"ל ספק הוי עכ"ל.

והנה מכל הפוסקים דלא חילקו בזה מוכח דגם בפקח מעיקרא לאו ספק הוא דהא בסי' מ"ד וכן במ"ש הרמב"ם בפ"ד מהל' אישות הל' ט' שכתב בחרש שנשא פיקחת לפיכך אם בא פקח וקידש אשת חרש הפיקחת הרי זה מקודשת לשני קדושיהם גמורים משמע דליכא חילוק בין חרש מעיקרא או לא מדלא חילקו וגם בהל' גירושין בפ"ב ה' י"ז כתב מי שנשא כשהוא פקח ונתחרש וכו' אבל אם נשא כשהוא חרש וגרש ברמיזה שאין קדושיהם מה"ת משמע אדלעיל קאי במי שהי' כבר פקח רק נשא אשה כשהוא חרש וכתבו סתם דחרש שכנס ברמיזה מוציא ברמיזה ולא חילקו בין חרש מעיקרא או לא ולר"א דסבר חרש ספק הוא מסופק בש"ס יבמות שם אם יכול להוציא ברמיזה משום דלמא עתים חלים או שוטה וכן בש"ע אע"ז סי' קכ"א וכן ביו"ד סי' ט"ז באותו ואת בנו דמותר לשחוט בנו אחר שחיטת חרש ולא חילקו בין פקח מעיקרא או חרש מעיקרא משמע דדיניהם שווים זה וזה ודאי שוטה חשיב וכן לענין כיסוי דם סי' כ"ח בשחיטת תשו"ק פטור מלכסות ולא חילקו ג"כ משמע דלא כספיקת הפרמ"ג דלא מחמת ספק רק ודאי הוא אלא שבתי וראיתי שאין להוכיח מכל הראיות שהבאתי לפי מה שכתב בפנ"י גיטין דף נ"ה בתוס' ד"ה ועל הקטנה וכו' שכתב ד"ל דיש גם בחרשית רבותא לפי מה שסבר שמואל לחד לישנא בפרק חרש דאשת חרש חייבין עליו אשם תלוי דהו"ל ספק קדושיהם מה"ת ור' אלעזר סבר תרומת חרש לא תצא לחולין מפני שהוא ספק ולפ"ז הי' באפשר לומר דאפילו רבנן דפליגו על ר' אלעזר היינו משום דבקדושיהם אוקמינן בחזקת פנוי' וכן בתרומה אחזקת טבל אבל לענין אוכל נבילות מצווין להפרישו סד"א דה"ל ספיקא דאורייתא ובאמת מסוגי' ס"פ חרש משמע דחרש וחרשת שווין לקטנה לענין אוכל נבילות יע"ש וא"כ י"ל

אף בפקח מעיקרא שדין ספק לו כספיקת הפרמ"ג ומ"מ י"ל דאין קידושיו ואין גיטו מהני כלל ולא הוי קידושין וודאי משום חזקת פנויה וכן לענין היתר לשחוט בנו אחרי אם ופטור מכיסוי משום חזקת איסור דשאינו זבוח אבל לענין קטן אוכל נבילות וכדומה י"ל דספק דאורייתא הוא והנה משמע ממתניתן נתחרש הוא או נשתטה לא יוציא עולמית משמע דשוים הם ובשוטה בודאי אף נשתטה אח"כ ליכא ספק כלל רק ודאי אדרבה כתב הת"ש ביו"ד סי' ל"א דפתי מקרי כשהוא מבלבל בדעתו מתחילת לידתו ושוטה מקרי בלשון חכמים מי שנשתטה אח"כ ע"י חולי ומדתני במתניתן נתחרש או נשתטה משמע כמו נשתטה אח"כ לא יוציא עולמית ודאי גם בנתחרש אח"כ לא מפני ספיקה הוא כמו שרצה לומר בפרמ"ג רק מחמת ודאי ועיין בבית מאיר אע"ז סי' קכ"א אלא לפי מה שכתבתי י"ל דוקא בגט הוי ודאי משום חזקת אשת איש אבל לא לענין שאר איסורים דליכא חזקה, אלא נ"ל ראיי' דגם לענין זה הוי כשוטה ודאי לכאורה מהראיי' שהביא פנ"י מש"ס ס"פ חרש דפריך תיטיב גביה דקטן או"נ הוא משמע אף בפקח מעיקרא עיין ביבמות דף ק"ו אלא אף אם נדחק דהקושי' על חרש מעיקרא לבד מ"מ יש לנו ראייה יותר מהא דאמרו שם דף ק"ג ע"א וכן בגיטין נ"ה דחרשית לא אכלה משום גזרה חרש בחרשת וחרש בחרשת גזירה משום גזירה חרש בפקחת ועיין ברש"י יבמות והרשב"א הסביר יותר דצריכין לכתחילה לגזור פקח בחרשת אטו חרש בחרשת ואח"כ חרש בחרשת אטו פקחת בחרש והוי כמו גזירה לגזירה וגזירה רחוקה ואם איתא בפשוט ה' יכול הש"ס לומר דמשו"ה אף חרשת מעיקרא לא אוכלת בתרומה משום גזירה פקח בחרשת אח"כ דודאי גזירה קרובה אף דהוי ספק מלגזור אטו חרש בחרשת וחרש בפקחת ומה"ט לא לאכול אף פקח בחרשת מעיקרא משום פקח בחרשת אח"כ דמחליף בודאי יותר ובחרשת אח"כ אסורה לאכול נבילות משום ספיקא וע"כ מוכח דגם בחרשת אח"כ כשוטה ודאי ומותרת לאכול נבילות ואין ב"ד מצווין להפרישו וכן מוכח מש"ס שבת ר"פ מי שהחשיך דא"ד לחרש יהיבין וא"ד לקטן יהיבין וכן פסקו בש"ע לקולא דיכול ליתן למי שירצה לחרש או קטן ומדלא חילקו משמע דאף בחרש אח"כ הדין כן ואי הוי ספק בודאי קטן עדיף וע"כ דליכא חילוק כלל והעיקר שהביא לפרמ"ג לידי ספק זה לשון הרמב"ם והברטנורא כאשר נדייק בלשונם נראה דאין ראי' כלל דרצו לפרש מפני מה נקרא בלשון חכמים חרש המדבר ואינו שומע בשם חרש דוקא ולא בשם אילם דהא אינו מדבר ומפני מה תפסו חרש דוקא וע"ז מפרשו משום דבנולד ממעי אמו חרש זה הסיבה והגורם שהביא אותו לידי אילמות משו"ה עיקר האילמות משום החרשות הוא וכן כוונת הברטנורא מפני שאינו למד לדבר מפני שהוא חרש ואינו שומע ממי ללמוד זה גורם שלא יכול לדבר משו"ה בחרו בשם חרש ולא בשם אילמות יע"ש וכן מצאתי בספר קטן נקרא מלאכת חרש שכתב כן. וסוף דברי הרמב"ם בפירושו שם שכתב ודע וכו' אין להם מובן כלל ונאמר לי אח"כ שכבר הניח בחדושי הלכות של זקני הג' ר"ע איגר בצ"ע וכן בשו"ת גינת וורדים שהאריך שם בכמה תשובות על סדר נוסח הגט של חרש כתב שאין לכתוב שהי' חרש מעיקרא כי אין חילוק בין מעיקרא או שנתחרש אח"כ ודיניהם שווה א"כ גם בפקח מעיקרא ונתחרש אח"כ דין חרש מעיקרא יש לו ואין ב"ד מצווין להפרישו.

וראיתי בקונטרסו שהאריך אי גם בחרש אסור לספות בידים או דוקא בקטן וכבר העיר ע"ז בח"ס בתשובה שם ויהיא טעמא לפי מה שכתב התה"ד דטעמא שלא לספות בידים כדי שלא להרגילו וכשיגדיל יבקש לימודו א"כ בחרש ושוטה יש להתיר דלא שייך שם להרגילו דלא אתי לכלל דעת יע"ש שהעלה שגם חרש אסור דמנ"ל לדרוש טעמא דקרא להקל יע"ש וראיתי בשו"ת שיבת ציון סי' ד' שמטעם אחר אתי' עלה לחלק בין חרש לקטן די"ל דלא ילפינן מקרא דלא תאכילום רק קטן דאתי לכלל חיוב משא"כ בחרש ושוטה דלא אמרינן דאתי לכלל חיוב לכשיתפקח דלא שכיח והביא הא דנוב"י תנינא סי' ס"ו באע"ז דמחלק בין קטן דאתי' ממילא לכלל דעת ובין שוטה וחרש דלא שכיח שיתפקח דמחוסר מעשה והוי כמו נכרי דלא אמרינן דעביד להתגייר משום דגירות לא שכיח וזה דלא כתוס' גיטין דף כ"ב בד"ה והא לאו בני דיעה דגם חרש ושוטה מקרי בר כריתות משום הואיל דנשתפה ולא נכרי ועיין בתוס' דף כ"ג ע"ב בד"ה אין העבד שכתבו דמתניתן נקט נכרי אף על פי שבאותו שעה ה' דעתו להתגייר מ"מ לא כשר לשליחות ולא מקרי בר כריתות ודבריו שם אינם מובנים דהא הש"ס רצה לדייק מהא דמת בעל פקחית דקטן אוכל ב"ד מצווין להפרישו ולפי דבריו קשה דהא אף אי בקטן ב"ד מצווין להפרישו ע"כ דילפינן מקרא דלא תאכילום א"כ קשה עדיין דהא בחרש אין מצווין להפרישו ודוחק לומר דהוי מצי למימר ולטעמין וע"כ דסבר הש"ס דליכא חילוק אי מצווין להפרישו בין קטן לחרש דילפינן חרש מקטן א"כ גם לענין ספי ליה בידים ליכא חילוק בין קטן דאתי ממילא לכלל גדלות ובין חרש ושוטה דגם כן אתי לכלל דעת לכשיתפקח אלא לפי הסברת הח"ס א"ש לפי דברי התה"ד די"ל דכל הטעם שלא להרגילו א"כ י"ל דוקא בקטן דאתי ממילא לכלל דעת לכשיגדיל משא"כ בחרש דלא אתי' לכלל דעת לא שייך שלא להרגילו משא"כ אי ב"ד מצווין להפרישו דאיסור משום הקטן עצמו ליכא חילוק בין שוטה לקטן דאין חילוק לענין לימוד מקרא בין קטן לשוטה רק משום טעם שלא להרגילו יש לחלק שפיר.

ועוד נ"ל דשוטה וחרש בלא"ה לא שייך החשש שלא להרגילו דדוקא בקטן שהוא בן דעת עכ"פ שידע מה שנותנים לו אם הוא איסור או היתר שייך שלא להרגילו שיבקש לימודו משא"כ בשוטה וחרש דלא ידעו לחלק בין איסור והיתר כ"כ לא שייך שלא להרגילו ואף לפי מה שרצה לחלק השיבת ציון בפשוט לפי דברי אביו בנוב"י דשאני קטן מחרש משום דלא שכיח שישתפה מ"מ י"ל העיקר כדברי תוס' דגם חרש דומה לקטן ואמרינן דמקרי בר כריתות לכשיתפה דהא בש"ס גיטין כ"ג אמרינן בשלמא חשו"ק דלאו בני דיעה נינהו נכרי נמי דלאו בר התירא הוא ואמאי לא כ"ל בהדדי דחשו"ק ונכרי

פסול משום דלאו בר היתירא ועיין בתוס' שם דנקט בנכרי בר היתירא משום דהאי טעמא שייך גם בעבד א"כ הי' לו ליהב טעמא גם בחשו"ק ולכלול נכרי עמהם אלא ודאי דאינם פסולים משום לאו בר היתירא משום דחשיבי בר היתירא לכשישתפה אלא דזה יש לדחות משום דבקטן בודאי אמרינן דמקרי בר כריתות לכשיגדיל כמו שכתב בנוב"י שם וצ"ל ע"כ משום דלאו בני דיעה גם בחרש ושוטה דכולל בכל מקום יחד עם קטן נקט נמי לאו בני דיעה ועוד יש לדחות אבל מ"מ מוכח מזה דבקטן אמרינן בודאי דבר היתירא הוא וא"ש הר"י ברזילי ולא צריכין לומר כמ"ש בנוב"י שם דמוכח דמהני קטן אתי לכלל הויה אף דלא גרסינן תניתוה קטנה מתגרשת בקדושי אביה משום בעי דחוץ מן הנולדים דהוי בדרך את"ל דבקטן אינו גט משום דאתי לכלל הויה אלא מזה מוכח מדלא נקט בר היתירא בחשו"ק וכייל נכרי עמהם. וראיתי עוד בשיבת ציון שרצה להביא ראי' לדברי אביו מתוס' יבמות קי"ג ע"א בד"ה ואלו חרשת דכתבו וא"ת מנ"ל דאי משום דנקט קטנה דלמא כ"ש חרשת שלא תבא לכלל גדלות מוכח דחרשת גרע מקטן דלא תבוא לכלל גדלות יע"ש ולפי דעתי אין ראי' בודאי לענין גוף הדין במה שאסור לקטן משום דאתי לכלל גדלות גם לחרש יש לאסור ודיניהם שווים לענין זה רק קושי' תוס' הוי דלמא כ"ש חרשת דבקטנה יש לומר דלא תיקנו חכמים שתאכל ג"כ בתרומה משום דעכ"פ אתי ממילא לכלל גדלות ובחרשת דלא ידעין בודאי תקנו חכמים ביותר שתאכל ע"י נשואי דרבנן כיון שלא תהי' לה היתר אח"כ ע"י קדושי מה"ת תדע דמסיים תוס' משא"כ קטנה כיון שבאה לכלל נשואין משמע כיון דיש לה תקנה שתאכל מה"ת אחר נשואין שתגדיל ותהי' מותרת לאכול בתרומה אח"כ אבל לענין אי מקרי בר כריתות או בר הויה אין לחלק בין קטן לחרש כיון דגם בחרש אפשר שישתפה ומה"ט מסופק ג"כ בר"פ מי שהחשיך אי לקטן יהיבין דאתי לכלל דעת משמע דיותר י"ל בקטן דאתי לכלל דעת מחרש משום דעכ"פ יותר קרוב משום דאתי ממילא אבל מ"מ לענין בר כריתות והויה שניהם שווים תדע דהא לפי הנוסחא שלפנינו בש"ס גיטין פ"ה תניתוה קטנה מתגרשת והא בעינן ויצאה והיתה אלא אתי לכלל הויה ה"נ אתי לכלל הויה וא"כ גם בחרשת שהשיאה אביה ע"כ צ"ל נמי הא דמתגרשת משום דאתי לכלל הויה אף על גב דאמרינן בש"ס שבת דקטן אתי לכלל דעת ועדיף מחרש מ"מ לענין גוף הדין אי מקרי כן קטן וחרש שווין ועיין בקצה"ח חו"מ סי' רמ"ג דרצה לומר דחרש לית ליה זכיה משום דלא דמי' לקטן דאית ליה זכיה משום דאתי לכלל שליחות כדאמרינן בב"מ דף ע"א וחרש דומה לנכרי דלית ליה זכיה משום דלא אתי לכלל שליחות דאין לומר לכשישתפה דא"כ נכרי נמי לשיתגייר וע"כ משום דמחוסר מעשה ע"ש וזה דלא כתוס' גיטין שהבאתי דחרש ושוטה מקרי בר כריתות משום לכשישתפה משא"כ נכרי לא אמרינן לכשיתגייר וצ"ל כמ"ש בש"ס קידושין דאמרינן דמי יימר דמזדקק ליה תלתא או משום דקטן שנולד דמי או דלא שכיח יותר משישתפה החרש ושוטה ועיין בנתיבות המשפט שם שהביא ראי' בשם מחנה אפרים דגם בחרש אמרינן כשישתפה מהא דחרשת שהשיאה אביה שיוצאת בגט ומהא דש"ס גיטין מוכח מהיקש ויצאה והיתה דצריך עכ"פ אתי לכלל הויה א"כ ע"כ בחרש ג"כ אמרינן כן כאשר מדייק ג"כ בנוב"י בתשובה שם ועיין בבית מאיר קל"ז שהקשה דא"כ יותר הי' לר"נ לדייק מהא מתניתין דאמרינן דאתי לכלל הויה ומחלק שם בטוב טעם ודעת דלא צריכין לומר בחרש לענין שיכולה להתגרש דאתי לכלל הויה וליכא ראי' ממתניתין אבל מ"מ מדברי תוס' מוכח נגד הקצה"ח שכתב בפשיטות מדנפשי' דלא אמרינן בחרש אתי לכלל שליחות לכשישתפה כמו בקטן משום דמחוסר ומדמה שוטה לנכרי ולא הביא דברי תוס' אלו הדרין לדברינו לפי טעם התה"ד שלא להרגילו יש לחלק בין קטן לחרש ושוטה כמו שכתבתי אלא בח"ס כתב מנ"ל למדרש להקל טעמא דקרא וכתב ג"כ דהני תרי לישנא אי לקטן יהיבין או לחרש פליגו אי גם בחרש אסור לספות בידים וספק מה"ת להחמיר ועוד הביא ראי' מדברי הרשב"א גיטין שהקשה לרש"י דפירש בתרומה דרבנן משום בגינו משמע בידים א"כ מאי מקשה הש"ס חרש בחרשת נמי לאכול דקטן אוכל נבילות והא בידים אסור יע"ש ומזה י"ל דאדרבה דוק מיניה איפכא דרש"י סבר באמת בחרש אפילו בידים מותר ומשו"ה מקשה הש"ס דקטן אוכל נבילות.

וראיתי בחדושי אבא מאוה"ג צ"ל שכתב דבזה א"ש הא דמקשה הש"ס סתם קטן או"נ הוא ולא מסיים ואין ב"ד מצווין להפרישו כמו בכל מקום אלא משום די"ל דבחרש גם בידים מותר לפי סברת תה"ד ומשו"ה מקשה וליכל דקטן אוכל נבילות דאפילו בידים נמי מותר בחרש וברשב"א שבת כתב דגם בחרש ושוטה נותנו עליו דוקא כשהוא מהלך משום דספי בידים אסור וכן מדכתבו הפוסקים דיכול ליתן למי שירצה לקטן או חרש משמע ג"כ דלחרש אסור למספי בידים דאל"ה בודאי הי' יותר טוב ליתן לחרש דלית ביה לתא דאורייתא כלל וכן מוכח בדברי הרמב"ם בפ"ו מהל" תרומה שכתב דחרשת שהשיאה אביה לא אוכלת תרומה משום שמא יאכל חרש בחרשת משמע בידים אסור לספות ובכ"מ שם תמה דהא בש"ס מסקינן דמשום גזירה חרש בפקחת הוא ולא משום חרש בחרשת ולפי דברי הח"ס יש לומר דהא פליגי תרי לישנא אי גם לחרש אסור או לא לספות בידים וא"כ י"ל הא דמקשה וליכל קטן או"נ אף על גב דיש לומר גזרינן משום לספות בידים עיין במהר"ם שי"ף בגיטין שם מ"מ לחרש אי אמרינן שלא להרגילו אף לספות בידים מותר והש"ס מקשה להאי לישנא דלחרש יהיבין אבל לפי האמת דיש תרי לישנא דלקטן יהיבין ומצד ספיקא אסור לספות בידים שפיר כתב הרמב"ם דיש לגזור שמא יאכל חרש בחרשת היינו בידים ולהרמב"ם בודאי גם לענין לספות בידים איירי שם דהא הרמב"ם כתב החילוק בין קטנה שהשיאה אביה ובין חרשת שהשיאה אביה דהוי קדושין מה"ת ולא כרש"י ותוס' דבקטנה יתומה איירי ולפי דברי הרמב"ם א"ש הא דקאמר משום גזירה חרש בחרשת וכתב רש"י ביבמות דהאי לאו שנייא מעלי' הוא מה לי פקח בחרשת מה לי חרש בחרשת ואם זו מותרת גם זו מותרת ועיין ברשב"א שם.

ולהרמב"ם א"ש בפקח בחרשת בודאי מותרת מצד הדין דהא בהשיאה אביה דהוי קדושין מה"ת אבל חרש בחרשת דליכא קדושין מה"ת אסורה לאכול ושפיר משני משום גזירה חרש בחרשת אלא דמקשה דקטן או"נ הוא וגם בידיה מותר וע"ז משני משום גזירה חרש בפקחת דג"כ ליכא קדושי תורה וא"ש הסוגי' לפירוש הרמב"ם. ועוד יש לתרץ דברי הרמב"ם לפי מה שכבר העיר במהר"ם שי"ף בגיטין על תוס' דכתבו למ"ד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום עשה אפילו בתרומה דאורייתא נמי אוכלת קטנה דא"כ חרש בפקחת אמאי אינו אוכלת אף בתרומה דאורייתא דהא יש כח ביד חכמים אפילו בקום ועשה ולא שייך גזירה משום חרש בפקחת ותירץ דאפשר כולי האי לא עקרו כיון שהיא פקחת ועברה איסור דאורייתא משא"כ כשמאכיל גדול לקטנה אף שאסור להאכיל בידיה או למ"ד ב"ד מצווין להפרישו מ"מ לא חמיר כ"כ יע"ש וא"כ חרש בחרשת אף דלא הוי קדושי תורה מ"מ כיון דנשואין מדרבנן יש כח ביד חכמים ואוכלת ג"כ תרומה דאורייתא דדמי לקטנה בזה דהא היא אינה עברה איסור דאורייתא וא"כ י"ל הא דלא משני משום חרש בחרשת דספי ליה בידיה דהא ליכא קדושי תורה גביה היינו משום דעדיין קשה למ"ד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת אף בקום ועשה ומשו"ה צריך לתרץ משום חרש בפקחת וכה"ג דהיא עבדה איסורא לא עקרו אבל אנן דפסקינן דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת שפיר יש לגזור אטו חרש בחרשת בידיה דאף בשהשיאה אביה אינו אוכלת אבל פקח שנשא חרשת בשהשיאה אביה אטו לא השיאה אביה בודאי אין מחליף וא"ש דברי הרמב"ם ע"נ בעזה"י.

בהא נחתינן דאף בחרש אסור לספות בידיה ואף קטן ושוטה יחד דאין חילוק אלא דיש למצוא היתר לפי מה שכתב בח"ס שם למוסרו לגוי ויאכילהו וישקהו אינו כמאכיל בידיה והוי כמעמידו אצל נבילה דכתב הרשב"א דשרי דומי' דעובדא דר' יצחק בר ביזנא דאמר לטייל טלי וטלי' וכן כתב במג"א בס' שמ"ג דמותר להאכיל ע"י נכרי דברים אסורים בשיש צורך קצת לקטן ועיין במחצית השקל שם דהוי כאמירה לנכרי בשבת דשרי לצורך קטן וכ"ש אמירה לנכרי בשאר איסורים דבעי בש"ס בבא מציעא אי שרי ועיין בח"ס שם דרצה ליישב דברי הנמוק"י שהקשה על ר"ח דאסור חלב של נכרית מהא דש"ס ע"ז דנכרית מניקה בנה והקשה ביש"ש מאי קושי' מהא למסקנא דקיימ"ל דאין מצווין להפרישו וא"כ י"ל דלעולם חלב של נכרית אסורה והא דשרי להניק משום דאין ב"ד מצווין להפרישו וכתב דהנמוק"י סבר דזה מקרי ספי בידיה במה שמוסרו למינקת נכרי והש"ס דמייתי מיונק נכרית במכ"ש פריך דאפילו למספי ליה בידיה שרי וכ"ש דאינו מצווין להפרישו יע"ש ולכאורה דבריו הקדושים אין להם מובן דהא תני באותו ברייתא ולא יאכילנו נבילות וטריפות והאיך אפשר לומר דסבר המקשן דגם ספי בידיה שרי ונ"ל ליישב דבריו מחומר התמיה דבאמת כמה פוסקים סברו דלא הוי כספי בידיה רק כשאר אמירה לגוי ולא עדיף ממעמידו אצל נבילה אלא דהנמוק"י סבר דלפי האמת י"ל דהוי כספי בידיה כיון דמצווה להדי' להניקו אבל מ"מ בודאי אינו דומה למאכילו בידיה בעצמו דזה בודאי אסור אלא דקושי' המקשן אי גם במצווה לנכרית להניק מותר דהוי כספי ליה בידיה אף דלא הוי ספי בידיה ממש כמו דלא יאכילנו נבילות וטריפות מ"מ כ"ש הוא דאין ב"ד מצווין להפרישו אבל למאי דמשני משום סכנה י"ל באמת דגם לצוות לנכרית להניק הוי כספי בידיה ממש ורק משום סכנה מותר אבל היכא דליכא סכנה לא אבל כבר כתב בח"ס שם לרוב הפוסקים במה שמעמידו אצל נכרי אינו כמאכיל בידיה ומסיק לענין דינא דמותר למוסרו לבית חינוך של גוים אלא שכתב דמוטב שיהא שוטה כל ימיו וסגר לנו הדרך כי מי יבוא אחריו להקל ומע"כ נ"י כתב שבודאי לא נעל לנו הדרך בשביל מוטב לבד שישאר לעולם חרש ואינו מדבר אם יש דרך להצילו ולרפאותו שיהי' בעל שכל ומדע ולהחיות את נפשו ולעשותו אותו מחויב במצות בודאי ע"כ כתב מע"כ שגם ח"ס לא החמיר רק בנדון דידי' שאבי הנער הניח סך רב והי' תחת השגחות קרוביו וגם הי' בידם להעמיד עצלו משגיח ואומן וגם הנער לא ידע להצטער על צרתו ולא כן בבנו שהוא חכים וצערו דמע"כ גדול למאוד כי א"א לידע מה יולד יום ויהא מונח על הבריות באין עונה ומרחם ומרבה לדבר במר רוחו ונפשו עליו דאבה ותאבל על בנו הילד שיד ה' נגעה בו ר"ל שישאר עיר פרא ולא אדם משא"כ אם יכניסו בבית החינוך יכול להתפקח עד שיהי' מחויב במצות ויכול לישא וליתן עם שאר בני אדם וללמדו איזה אומנות וגם לישא אשה ולא יהי' לדראון לכל בשר וכה"ג לא החמיר בח"ס אלו דבריו לצדד לצאת ידי חומרת הח"ס.

והנה מה דפשיטא ליה למע"כ דאם יהי' שם בבית חינוך וילמוד לדבר שם בקושי ע"י קריצותיו ורמיזותיו ותנועותיו ויתפקח מה שיכול ויבין להתפלל ולישא וליתן עם בני אדם דודאי מחויב במצות כשאר ישראל כבר הבאתי מצ"ל שכתב בהאי חייט דהוי פקח גדול באומנתו וידע כל סדר התפלות בכל זאת כתב דאין חילוק כלל בינו לשאר חרשים וכן משמע כאשר כתבתי מלשון הש"ס דלא יוציא עולמית לרבות אף על גב דחזינן ליה דחריף טובא ורק בכתב סבר רב דמהני בנתחרש אח"כ משום דכתיבה הוי כדיבור ממש ואינו בכלל אינו מדבר כמ"ש בתוס' שם ולדידן אף ביכול לדבר ע"י כתב הוי דינו כחרש גמור אלא באלו שלומדים בבית חינוך ומדברים בקושי ומבין מה שדברו אחרים ע"י תנועותיו יש להסתפק אם לומר דלא הוי רק מעשה אומן בעלמא והא שמדבר בקושי לא הוי חילוק לשאר קריצותיו ותנועותיו כי ע"י רגילות הוא או שדינו כנתפקח ושמעתי כמה פעמים מאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שאמר שהוא מסופק אם אינם מחויבים במצות וכאשר הי' בווען בקשו ממנו המורים בבית חינוך החרשים שיכבד אותם בכבודו לראות בעיניו מעשה אומן נפלא שלהם והי' משתומם מהדברים אשר ראה שם מה שלמדו אלו החרשים ואינם מדברים עד שעלה ספק זה בלבו אם אינם בר דעת גמור ומחויבים במצות וכמדומה לי שאמר ובקש מהמורים שם ליקח להם תפילין שיניחו אותם שוב נאמר לי שכבר דיבר

מזה בשו"ת מהר"ם שיי"ק אע"ז סי' ע"ט וגם הוא מסיק להלכה שעדיין לא יצא מספק אינו בר דעת ואין לאכול משחיתתו ואין לצרפו למנין ויש להחמיר עליו כמעיקרא יע"ש.

וראיתי שכתב מע"כ דאם נותנים שם בבית חינוך שיתרפא א"כ גם בחרש יש להחמיר משום שלא ירגיל דהא אתי לכלל דעת וכבר כתבתי דאף אם ודאי הוא שיתפקח מ"מ לא שייך שלא ירגיל רק בקטן דאית ליה דעת שיודע מה שיאכל אם הוא אסור או מותר משא"כ אם מאכילין לשאינו יודע להבחין כלל ולא ידע מה שיאכל בודאי לא שייך להרגילו שיקבש לימודו אח"כ ועיין במשנה למלך סוף מאכלות אסורות שמסופק אם מותר להטעות לקטן ובפשטות אין הבנה לספיקתו כיון דבידים אסור מה לי אם יודע שהוא אסור או מטעה אותו דהא מאכילין אותו איסור אלא לפי תה"ד א"ש ספיקתו אולי טעמא משום שלא להרגילו א"כ זה שייך דוקא בידוע הקטן שהוא אסור משא"כ אם מטעה אותו לא שייך שיקבש לימודו אח"כ לכשיגדיל כיון שסבר דהיתר הוא אבל לדינא אין נפקותא לאחר שכתבנו דגם בחרש אסור ספי בידיים ולא דרשינן טעמיה דקרא לקולא אלא מטעם אחר נ"ל שיש להתיר בנדון שלו כי כאשר נראה מדברי קדוש זקני באותו תשובה דיבר תחלה משוטה שהוא פטור מכל המצות ובזה כתב בפשיטות דמותר לספות בידיים ממש אם יכול להתרפא ולהשתפה אבל בד"ה ברם דא וכו' חקר בשוטה שהוא מחוייב במצות ולא הגיע לכלל שוטה שדברו חכמינו ז"ל רק שאינו יכול לישא וליתן כשאר בני אדם ואינו אלא משום צרכי עוה"ז בזה חקר אח"כ אם היו כשנותנים אותו בבית החינוך השוטים כידיים ממש או רק מעמידו והעלה גם בזה להקל מצד עיקר הדין דהוי רק מעמידו ורק מסיים דמוטב שיהי' שוטה כל ימיו יע"ש ונראה בעליל מדבריו שלא כתב מוטב שיהי' שוטה רק בשוטה שהוא מחוייב במצות רק בשביל צרכי עוה"ז רוצים ליתן שם שישתפה כשאר בני אדם בזה שפיר יש להחמיר משום מוטב שיהי' שוטה דהא עכ"פ מחוייב במצות הוא רק שאינו יכול לעסוק בצרכי עוה"ז כשאר בני אדם וכן נראה מסוף דבריו שכתב ובתנאי שכשיגיע לבן י"ג שנים ויום א' יוציאוהו אותו משם מוכח דאירי רק במי שהוא מחוייב במצות לכשיגדיל ובשוטה כזה החמיר אבל בשוטה או חרש גמור שיכול להשתפה לגמרי בודאי אין להחמיר משום מוטב אם יכולין להביאו לידי חיוב מצות להביאו לחיי עולם לקיים התורה והמצות דהא אפילו ספי בידיים ממש דהוי ודאי איסור תורה מותר משום דמביאו אותו לחיי עולם לקיום המצות וכ"ש דאין להחמיר משום מוטב כל זה נ"ל ברור בדברי קדוש זקני דוק ותשכח דלא כמו שסבר מע"כ דגם אם יכול להביאו לידי חיוב מצות החמיר בח"ס ועוד אני אומר דלא כתב שיש להחמיר אלא דוקא במי שהוא באמת מחוייב במצות כמו בשוטה זה שדן עליו שם שיבוא לכלל מצות בודאי לכשיגדיל אי גם בנערותו יש להחמיר שלא להעמידו אצל נבילות וכן כתב הרא"ה הובא בריטב"א יבמות דאף דמצד הדין מותר לספי בידיים איסורי דרבנן מ"מ אין להרגילו בו אבל בשוטה וחרש שאם לא יתרפא יהי' לעולם פטור ממצות לא שייך טמטום הלב כלל וא"כ בנדון שלנו ממ"נ מותר להכניסו שם דאם יתפקח עד שיהי' מחוייב במצות בודאי מותר להכניסו שם ולא שייך מוטב שיהי' שוטה דהא אפי' ספי בידיים ממש מותר ואם אין דינו כפקח אף על פי שילמוד שם לדבר בקושי א"כ כיון שיהי' נשאר שוטה בודאי לא שייך מוטב כיון דלא אתי לכלל מצות כלל ורק בשוטה קטן שיהי' ממילא מחוייב במצות לכשיגדיל דאינו שוטה כ"כ החמיר בח"ס משום מוטב וכו' כן נראה לי ברור ומצאתי תקנה לחרשים ואלמים להכניסם בבית החינוך דכה"ג לא דיבר בח"ס שם והבו דלא להוסיף במה שהוא היתר גמור מעיקר הדין ועכשיו שיש בתי חינוך בוועין ופעסט העומדים תחת יהודים אף שעומדים תחת השגחת של החדשים שנאסרו במדינה זה שנים לאכול משחיתתן בודאי יותר טוב להכניסו שמה וה' יחננה דעה בינה והשכל וישמח את נפשו היפה ויסיר ממנו כל צער ומחלה הכ"ד חותם בברכה פ"ב חדש מרחשון תרמ"ה לפ"ק.

הק' שמחה בונם סופר בה"ג מהראשב"ס זצ"ל.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן לד

חרש שלמד לדבר - לענין חיובו במצוות ובדבר חינוך ילדים מפגרים במצוות
חרש - חיובו במצות /הערת המחבר/ +מתוך תשובה לח"א. + בנוגע לאיש שמדבר ואינו שומע כמדומני שאך למותר הוא להאריך בזה כי להלכה נקטינן ודאי שאפי' אם אינו שומע כלום מ"מ אם הוא בר דעת הרי הוא כפקח לכל דבר פרט לאותם הדברים שצריך האדם להשמיע לאוזניו (ראה שד"ח מערכת ח' כלל ל"א), אולם בחרש שאינו שומע ואינו מדבר ואעפ"י כן הוא יודע בטיב משא ומתן והוא מבין ומכיר בכל הדברים וגם יודע בעיניו מצוות מה מותר ומה אסור, חשבתי לכאורה שלענין בני נח כיון שהוא בר דעת שפיר חייב בכל הז' מצוות וגם נהרג עליהם, דאף שפסק הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב לענין בני נח "ולעולם אין עונשין מהם לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות" מ"מ נראה כיון שעיקר הטעם דחרש ושוטה פטורין ממצוות הוא רק מפני שאין להם דעת והרי הם כאנוסים וכמו"ש רש"י במס' שבועות דף מ"ב ע"א אהא דאין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן משום דכתיב וכי יתן איש ולא קטן והוא הדין חרש ושוטה מפני "שהחרש והשוטה כקטנים הם בלא דעת" ואילו בנוגע לקטן ממש מבואר בחת"ס חיו"ד סי' שיי"ז דכיון שהרמב"ם עצמו פסק שם בפ"ט ה"ט "שלא ניתנו השיעורים אלא לישראל בלבד" ולא לבני נח לכן צריכים לומר דדוקא בישראל יש שיעור של י"ג שנה ושתי שערות לענין גדלות משא"כ בבן נח רק בודקין אותו ואם שכלו שלם כראוי דינו כגדול כי לא שייך בו שום פטור אחר חוץ מזה שאין לו דעת. וכיון שכן מסתבר לכאורה דה"ה נמי בחרש הואיל ומה שפטור ממצוות

הוא רק מפני שהוא שוטה וחשיב כאנוס דרחמנא פטרי אבל כל שבדוקין אותו ורואין שיש לו דעת ושכלו שלם מסתבר דשפיר חייב במצוות וגם נהרג עליהם שהרי טעמא דפטור הוא לא מפני שהוא בעל מום כי אם מפני שאין לו דעת. ועפי"ז נראה דה"ה נמי בישראל בכה"ג שהוא חייב בכל הז' מצוות שבני נח מוזהרים עליהם וכמו"ש האחרונים דסברא הוא שישראל קטן שהוא פקח גמור אף על גב שהוא פחות מבן י"ג וגם לא הביא ב' שערות דשפיר חייב בז' מצוות של בני נח דכמו שהיה חייב בהם לפני מתן תורה כך הוא חייב גם עכשיו משום טעמא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ורק לענין עונשין אמרינן דאף שבן נח נהרג מ"מ ישראל קטן אינו נענש משום דרחמא /דרחמנא/ הוא דחס עלי' אבל לא לענין היתר ואיסור (ואפשר דלר"ל שחצי שיעור מותר מה"ת מ"מ באבר מן החי שפיר מודה דאסור משום טעמא דמי איכא מידי, וצ"ע לר' יהודה שפוטרי סומא מן המצוות ולהסוברים שפטור גם מלאוין איך הדין בז' מצוות של בן נח, ואולי גם נכרי סומא פטור ממצוות כיון שהלימוד הוא מגלות דשייך נמי בבן נח, מסתמא דברו בזה האחרונים) /מילואים והשמטות/ +במנח"ח סוף מצוה ב' כתב דחייב במצוות+ וממילא מסתבר דה"ה נמי בחרש שהוא פקח גמור דגם ישראל שפיר חייב בכל הז' מצוות כיון שעיקר הטעם דחרש פטור הוא משום דדמי לקטן והרי אמרו שגם קטן מוזהר אם הוא פקח.

ומעתה בשלמא גבי קטן יכולים שפיר לפרש דמ"ש הרמב"ם שבן נח קטן אינו נענש כוונתו רק על קטן ממש כבן שית כבן שבע ולא נתכוין כלל לסוג של קטן האמור אצל ישראל שתלוי בשיעורים כיון שכבר הקדים דלא ניתנו שיעורים אלא לישראל בלבד, אבל בחרש ושוטה דלא מצינן כלל שחילקו חכמים בין ישראל לבין נח נראה דודאי שקולין נינהו. ואין שום חילוק ביניהם הואיל וטעם הפטור שוה בהם משום דלאו בני דיעה נינהו, ונמצא דאם נאמר בבני נח שבדוקין את החרש ואם רואים שהוא בר דעת הרי הוא כפקח ודינו כגדול היינו צריכים לומר כן גם בישראל הואיל ולא מצינן בש"ס שום הבדל בין חרש ושוטה ישראל לחרש ושוטה נכרי וגם מסתבר שדינים צריך להיות כמו שהיה לפני מתן תורה שלא היה לנו שום קנה מידה כי אם לבדוקו ולדעת אם יש לו דעת או לא. כי פשוט הדבר שהשעורים שבגמ' חגיגה לענין שוטה אינן אלא בדיקות וסימנים לדעת אם הוא שוטה או לא אבל לא שייכי כלל לשיעורים שהם הלכה למשה מסיני. והואיל ולענין חרש אין לזוז ממ"ש הפוסקים שאפילו "פקח גדול ומבין בטוב ויודע בדבר התפלות ונושא ונותן עם כל אדם ויודע לחתום בחתימת ידו" דאפ"ה דינו כחרש גמור וכמו"ש הצ"צ בסי' ע"ז על חייט חרש שהכירו והיה "פקח ביותר" דאפ"ה חשיב כשוטה. נראה דה"ה נמי בבן נח דחרש כזה דינו כקטן שאין לו דעת, ואף על גב דאין שום טעם להא דחרש אין מעשיו כלום כי אם זה מפני שחשיב כשוטה שאין לו דעת ומצד הסברא ודאי קשה לומר על חרש שהוא פקח גמור וחרף טובא דדעת' קלישתא ואינה שלימה וקשה לנו להבין מנין ידעו חז"ל לפוטרו ממצוות ולפסולו משם איש בלא שום ילפותא מקראי או מהלכה אבל כיון שכן הוא האמת חייבים אנו לומר שידעו חז"ל ברוב חכמתם דחרש שאינו שומע ואינו מדבר הוא איש כזה שאי אפשר לראותו כאחראי על מעשיו ולכן אין מתחשבין במעשיו אפי' אם לפי דעתינו הוא זריז וממולח וכל מעשיו הם בפקחות ודעת שלימה. וסברא זו כה חזקה ואמת עד שגם בבן נח אמרינן הכי וכדאמרן דלא מצינן שום הבדל בהגדרת איש בין ישראל לבין נח לענין חרש ושוטה.

אשר על כן נלענ"ד שבנד"ד צריכים רק לדון דבר אחד אם זה שהתלמד לדבר בעקימת שפתים אי חשיב משום כך כמדבר או לא. ולזאת נתכוין המהר"ם שיק בסי' ע"ט והקרן לדוד בסי' כ"ז להוכיח מרב כהנא דאף שכתובה כדיבור אפי"ה לא מהני בנולד חרש והכתיבה אינה אלא כקפיצה ורמיזה הוא הדין נמי שבדיבור כזה לא חשיב עדיין כמדבר. אך מ"ש המהר"ם שיק שהוא כגדול עומד על גביו מפני שרק כח המלמדו נפעל בו ולא דעתו עצמו מאוד תמוה ולא שייך כלל בזמננו ובפרט בנד"ד. וכן ראיתי בס' שלחן העזר סי' ח' סעיף ד' כלל א' דכתב נמי הכי דבזמננו זה ודאי דעת עצמו ולא דעת מלמדו. ולכן נלענ"ד דאף שהביאו מס' נאות דשא מבעל לבושי שרד שכתב בס' קל"ב לענין חרש שעושה תנועות בשפתיו ומוציא קול תנועותיו וע"י זה נושא ונותן עם בני אדם המורגלים עמו, שהדבר פשוט שדינו כשוטה וחשיב רק כקול הברה ולא כקול דברים אולם בנד"ד נראה שאם הוא מדבר באופן כזה שסתם בני אדם יכולים להבין כוונתו אף אם תנועות השפתים הן שונות משל כל אדם אפי"ה מסתבר דשפיר חשיב כמדבר ואינו שומע שדינו כפקח לכל דבר, אך אם רק האנשים שרגילים לדבר אתו יודעים ומבינים כוונתו ולא אחרים אינני יודע להכריע אם חשיב כמדבר או לא.

חינוך ילדים מפגרים /הערת המחבר/ +מתוך תשובה להגאון מוה"ר חיים פנחס שיינברג שליט"א. + נראה דכל שהוא מבין ויש לו דעת כמו פעוטות ויודע שהקב"ה נתן לנו תורה ואנחנו מקיימים מצוותיו דשפיר חשיב כבר דעת לענין קיום מצוות, ובהגיעו לגיל י"ג שנה הרי הוא חשיב כגדול. ואף שבגמ' שבועות מ"ב ע"א ממעטינן דאין נשבעין על טענת חשו"ק מהא דכתיב כי יתן איש ופירש רש"י "דחרש ושוטה כקטנים הם בלא דעת" מ"מ נראה שזה דוקא בכה"ג שהוא ממש שוטה ולא כשיש לו דעת של פעוטות, ומיהו לענין עונשין שפיר נראה דכמו דחס רחמנא על קטן כך גם מפגר כקטן הוא דחשיב לענין זה אף על גב שהוא גדול, דלא מסתבר לומר דלאחר שהגדיל דינו רק כשווג ואם ישתפה יתחייב בחטאת, ולכן נראה שרק לענין קיום מצוות שמבין בהם כפעוטות דינו כגדול, וממילא דגם בקטנותם יש מצות חינוך וכמו"ש כת"ר.

ובענין חרש בר דעת שאינו שומע, אבל יכול לדבר בשפת עלגים שמלמדים אותם לדבר בתנועות שפתיים, נשאלתי לפני כמה שנים ע"י חכם אחד בנידון כזה, בצעיר חרש, אך חריף בשכלו ופיקח גמור, וגם יש לו חברותא בלימוד, והשבת שדינו כפקח, וגם מחותני הגאון ר' יוסף שלו' אלישיב שליט"א נשאל על כך והסכמנו אז לדבר אחד שדינו כפקח, ורק לענין לעלות לתורה חושבני דכיון שאינו יכול לברך כראוי מסתבר שאין להעלותו. ובתוך הדברים גם כתבתי עפ"י מ"ש החת"ס בחיו"ד סי' שיי"ז (גם המנ"ח בסוף מצוה ק"צ שמח שכוון לדעתו) דלענין שיעור של גדלות דלדין הוא בי"ג שנה ושתי שערות, אולם לבני נח שלא ניתנו להם שיעורין תלוי רק בזה אם הוא בר דעת או לא וכל שיש לו דעת הוא גם נהרג על כך כי השיעור של קטן וגדול רק לישראל נאמר ולא לב"נ. וגם יש שהוסיפו לחדש שגם ישראל קטן שהוא חריף ובר דעת חייב לפי"ז בכל הז' מצוות כמו בן נח משום טעמא דמי איכא מדי וכו' וכיון דלא מסתבר כלל שע"י מתן תורה יצאו מקדושה חמורה להיות מותרין לעבור על ז' מצוות, לכן גם ישראל מצווה על כך (דברי חיים אויערבאך בנז"מ סימן י"א וכמדומני שגם ראיתי כן בס' התעוררות לתשובה מנכדו של החת"ס) ורק לענין עונשין שפיר אמרין דהתורה חסה רק על ישראל ולא על נכרים, ולכן בנוגע לחרש ושוטה אף שאין זה נוגע כלל לשיעורין מ"מ מסתבר דתלוי רק במה שבדקין אותו אם יש לו דעת או אין לו דעת ומ"ש הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב "אין עונשין מהן לא לקטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות" הכל תלוי אם הוא חריף בשכלו או לא כמו בקטן, וא"כ מהיכ"ת נימא שישראל חרש שהוא פקח גמור יתחייב רק בז' מצוות ולא בכל המצוות כל זמן שאין אנו מוצאים בפירוש שיש גם בזה הלכה למשה מסיני לחלק בין חרש ב"נ לחרש ישראל, ומסתבר שלדעת החת"ס כמו שקטן האמור שם היינו דוקא כשאין לו דעת כך גם בחרש.

ומ"ש המהר"ם שיק דחרש אין בו דעת עצמו רק דעת מלמדו, הרי עינינו רואות שבזמננו אין הדבר כן ויש להם פקחות וחריצות משלהם וגם יש אשר הם יותר משכילים ממלמדיהם, ולכן יותר מסתבר כהב"ש שהביאו כת"ר דחשיבי שפיר בני מצוות, ואף שהביא כת"ר מדברי מלכיאל ח"ו "בזה נתקבל מהלכה למשה מסיני" משום דא"א לומר שחכמי הש"ס טעו ח"ו בדין חרש בשביל שלא ידעו שאפשר ללמדו, נלענ"ד דיתכן דלפני שידעו ללמדם ולפתח את שכלם כמו שידעו בזמננו היו נחשבים באמת כשוטים משא"כ בזמננו, דוגמא לדבר בן ח' אשר חלילא לומר גם בזמננו דהרי הוא כאבן (מסופקני במי שנמצא כיום באיזו מדינה אשר אין שם אינקובטור אם מותר לחלל שבת עבור חיי שעה של בן ח' כיון דבזמננו הם יכולים לחיות וצ"ע), הלום נזכרתי שרצוי לציין לכת"ר לעיין גם באורחות חיים סי' שמ"א לענין ספינן לשוטה וכו'. סוף דבר נראה לענין חרש שלמעשה קשה מאד להכריע בדבר שגדולי תורה אשר מימיהם אנו שותים כבר האריכו בזה אבל גם קשה מאד לדחותם ח"ו מקיום מצוות.

שו"ת יחיה דעת חלק ב סימן ו

שאלה: חרש אילם שלמד בבית ספר לחרשים אילמים, ומתנהג כאיש פקח, ויכול גם כן לדבר קצת, אלא שאין מבטאו ברור, האם יוכל להצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה.

תשובה: בשו"ת מהרי"ל (סימן קז) נשאל על חרש המדבר ואינו שומע האם מצטרף לעשרה, והשיב, שהלכה רווחת (חגיגה ב') שהמדבר ואינו שומע וכן השומע ואינו מדבר הרי הם כפקחים לכל דבריהם. חרש שדברו בו חכמים בכל מקום (להשוותו לשוטה שאין בו דעת) זהו שאינו שומע ואינו מדבר. ולכן אין ספק שהמדבר ואינו שומע מצטרף לעשרה, ואף על פי שאינו שומע ואינו עונה אין בכך כלום, שהואיל ובר דעת הוא כל בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין לט ע"א). ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח/ח' סימן נה סעיף ח'): חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הם כפקחים לכל דבריהם ומצטרפים למנין. אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הרי הוא כשוטה וקטן שאינם מצטרפים למנין. והפרי חדש שם כתב לפקפק בדין המדבר ואינו שומע, ממה שכתב הרא"ש בתשובה, וכן פסק מרן השלחן ערוך לקמן (או"ח/ח' סימן קכד סעיף ד), שאם אין תשעה מכוונים לתפלת החזרה של השליח צבור קרוב להיות ברכותיו לבטלה. ע"כ. אולם בשו"ת מהרי"ל (סימן קנ), נשאל, אם הישן מצטרף למנין, והשיב, שמצטרף, משום דכל בי עשרה שכינתא שריא, ואף על פי שכתב הרא"ש בתשובה שאם אין עשרה מכוונים לברכות בחזרת השליח צבור הוי ברכותיו לבטלה, אין נוהגים כן, שהרי עינינו הרואות שאפילו מי ששח שיחת חולין ואינו מכוין לברכות תפלת השליח צבור מצטרף לעשרה. ע"כ. ובבית יוסף (או"ח/ח' סימן נה) הביא מה שכתב בהגהות מיימוני (פרק ח' מהלכות תפלה) בשם מהר"ם, שאם התחיל אחד להתפלל תפלת שמונה עשרה לאחר שהתחילו הצבור, ואינו יכול לענות עם הצבור, אף על פי כן מצטרף עמהם לעשרה, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ובכל עשרה שהם בני קדושה שכינה שריא. והוסיף, ומכאן למד מורי הרב הגדול רבי יעקב בי רב זצ"ל, שאם היה אחד ישן מצטרף לעשרה לקדיש ולקדושה, שמכיון שיש עשרה שהם בני קדושה שפיר שורה שכינה עליהם. ושוב מצאתי שכן כתב האגור (סימן רסז) בשם מהרי"ל בתשובה הנ"ל וכו'. וכדאי הוא מורי לסמוך עליו. ע"כ. וכן פסק מרן השלחן ערוך (או"ח/ח' סימן נה סעיף י'): שאם התחיל אחד מהעשרה להתפלל ואינו יכול עמהם, או שהוא ישן, אף על פי כן מצטרף עמהם. והטורי זהב (סימן נה סק"ד) הקשה על זה, ממה שפסק בשלחן ערוך (או"ח/ח' סימן קכד) שאם אין תשעה שמכוונים לברכות השליח צבור בחזרת התפלה קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ומכל שכן שאין להקל בדין ישן. ואין זה דומה למי שמתפלל שמונה עשרה שמצטרף לעשרה,

שהמתפלל יכול לשתוק ולשמע בסיום הברכה, ושמע כעונה. ע"כ. (וזה כעין קושית הפרי חדש בדין חרש המדבר ואינו שומע. ועיין עוד בטורי זהב סימן קכ"ב). אולם הדרישה (בסימן קכ"א) כתב, שדקדק הרא"ש לומר קרוב להיות ברכותיו לבטלה, אבל לא ממש, כי כבר כתב הטור /או"ח/ בסימן נ"ה שאם התחיל בעשרה ויצאו מקצתם גומר. (והוא מהירושלמי פרק ד' דמגילה הלכה ד'). ועוד נתבאר בבית יוסף (/או"ח/ סימן נה) שאפילו קצת מהם ישנים או מספרים שמועות, אף על פי כן השליח צבור מתפלל חזרה וגומר תפלתו. עכ"ל. וכן כתב האליה רבה (סימן קכ"א סק"ח). וסיים, ודלא כהטורי זהב. ע"ש. והגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (ר"ס יט) הביא דברי הדרישה, וכתב, שאע"פ שהשח שיחת חולין ואינו מכיין לחזרת השליח צבור הוא חוטא, מכל מקום החיוב מוטל על השליח צבור להתפלל חזרה כשיש עשרה. וכמו שכתב בבית יוסף (/או"ח/ סימן קכ"א) בשם ר' דוד אבודרהם, שהרמב"ם בתשובה כתב, שהואיל ותקנו חכמים שהשליח צבור יורד לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, אפילו אם כולם בקיאים אין תפלת השליח צבור ברכה לבטלה, מפני עיקר התקנה, וכמו שתיקנו לומר קידוש בבית הכנסת בליל שבת להוציא את האורחים, ואפילו אין שם אורחים הקידוש אינו ברכה לבטלה. וכן בברכה מעין שבע וכו'. ע"ש. וכן הוא בשו"ת פאר הדור להרמב"ם (סימן קמח) וכו'. עכ"ל. ועיין עוד להגאון רבי יצחק עטייה בספר רוב דגן (בקונטרס אות לטובה סוף אות נא), שהביא קושית הטורי זהב הנ"ל, וכתב, שלדבריו דברי מרן השלחן ערוך סותרים זה את זה, אלא ודאי שלא אמר הרא"ש אלא שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולא ממש, והשח עם חבירו ואינו מכיין חוטא הוא, מפני שאפשר היה לו לכיין, אבל הישן וכיוצא בזה, אנוס הוא ואינו יכול לכיין, ומצטרף לעשרה. ועוד, שמהרי"ל בתשובה הרגיש בתשובת הרא"ש, וכתב, שאין נוהגים כדבריו וכו', ואם כן אין להקשות מזה, והעיקר שיש לחלק כאמור. ולכן לענין הלכה אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך, וכמו שכתוב: לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. עכ"ל. וראה עוד בספר טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת ה את כ, דף נז ע"ב) שגם כן כתב לתרץ על פי דברי הדרישה והאליה רבה הנ"ל, שמפרשים שאין זה ממש ברכה לבטלה מן הדין, אלא חומרא בעלמא. ושניכרים דברי אמת בכוננת מרן השלחן ערוך שסובר כאמור. ע"ש. ועיין עוד בספר יד אבישלו (דף כז ע"ד). ובשו"ת משכנות יעקב מקרלין (חאו"ח סימן עג). ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סימן כו). ובספר חתן סופר חלק ב' (דף לו ע"ב). ובספר בן איש חי (פרשת ויחי אות ו). ובשו"ת ימי יוסף ידיד (חאו"ח סימן ב). ובשו"ת איש מצליח (סימן יא דף כג ע"א). ובכף החיים (סימן נה ס"ק מט ונג, וסימן קכ"א סק"ג). ואכמ"ל.

והנה בשו"ת צמח צדק (סימן עג) כתב, אודות חרש שאינו שומע ואינו מדבר, והוא חייט אומן נפלא, ונושא ונותן במלאכתו כאיש פקח, ויודע כל סדר תפלות, ולהראות לאחרים מתוך הסיודור איה תפלה של חול ושל שבת ושל מועדים, ומבין הוא מתוך הכתב ויודע לקרות, והעלה שאף על פי כן דינו כשוטה וקטן, שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים. ואם בא לקדש אשה אין לשנות בו דבר בקידושין יותר מקידושי חרש. (ועיין עוד בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' סימן לח, ובשו"ת פני יצחק אבולעפייא חלק א' חאה"ע סימן יב). ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אבן העזר סימן מט), העלה, שגם חרש אילם שלמד בבית הספר לחרשים אילמים לא יצא מכלל ספק אם נתחייב במצוות, או לא, ולכן אין לצרפו למנין, ואין לאכול משחיטתו, ויש להחמיר עליו כבראשונה. ע"כ. ובשו"ת שבט סופר (חלק אבן העזר סימן כא), הביא בקצרה מה שכתב אליו הגאון רבי מרדכי הלוי איש הורוויץ, שאם החרש אילם יתחנך בבית הספר לחרשים אילמים, וילמד לדבר בקושי על ידי רמיזותיו ותנועותיו, ויתפקח ויבין להתפלל ולישא ולתת עם בני אדם, יהיה בודאי חייב במצות כשאר כל ישראל. והשיב לו הגאון המחבר, שמדברי הצמח צדק הנ"ל נראה שגם באופן כזה אין חילוק בינו לשאר חרש אילם, אמנם שמעתי מפי מרן אבא הגאון בעל כתב סופר זצ"ל, שלאחר שביקר בעיר וינא בבית הספר לחרשים אילמים, לפי בקשת הנהלת המוסד, ועמד מקרוב על סדר לימודם, היה מופתע לטובה ממה שראו עיניו מכל סדר לימודיהם, והנהגתם, עד שעלה ספק בלבו אם אין דינם כבני דעת לגמרי שמחוייבים במצוות, ואמר לי שביקש מהמחנכים שם לקחת להם תפילין שיניחו אותם בכל יום. ע"כ. (וכ"כ בשו"ת מהר"י שטייף סוף סימן רלט). ובשו"ת נחלת בנימין (סימן לא), נשאל גם כן בדין חרש אילם שלמד לקרות ולכתוב ולהתפלל בבית הספר לחרשים אילמים, אם מצטרף לעשרה, והעלה שמכיון שהצירוף לעשרה לדברים שבקדושה הוא רק מדרבנן, והפסוק שמובא בגמרא (מגילה כג:) שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, הוא אסמכתא בעלמא, וכמו שכתבו הר"ן שם, והתוספות והרא"ש (ברכות מז:), לכן יש לצרפו למנין, ומה שכתבו הפוסקים שחרש שאינו שומע ואינו מדבר אינו מצטרף למנין, זהו רק בסתם חרש שאינו בר דעת ואין ניכרת מחשבתו מתוך מעשיו, אבל חרש כזה שלמד להניח תפילין ולהתנהג כהוגן, נקרא בר חיוב מצוה ובר דעת, שהרי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, וקיימא לן (בחולין יב ע"א) שבדברי סופרים יש להתחשב בכך, ולכן יש לצרפו לעשרה. ע"כ. וכן הסכים הגאון רבי אליעזר דוד גרינוואלד אב"ד סאטמר בשו"ת קרן לדוד (סימן כז), שלענין צירוף לדברים שבקדושה שהוא רק מדרבנן, יש לצרף חרש אילם כזה שלמד לקרות ולכתוב בבית הספר לחרשים אילמים, כיון שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. ואף על פי שאין לצרף קטן לעשרה אפילו הוא חריף ויודע לקרות ולכתוב ולהתפלל כהוגן, זהו מפני שאינו בר חיוב מצוות כלל, ואינו בכלל ונקדשתי בתוך בני ישראל, אבל חרש שפיטורו מטעם שאינו בר דעת, כיון שאנו רואים שהלומדים בבית הספר לחרשים אילמים מתנהגים כבני דעת ומחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם, מצטרפים לעשרה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בשו"ת בית שלמה (חאו"ח סימן צה). ואמנם הגאון מצאנז בשו"ת דברי חיים חלק ב' (חאה"ע סימן עג וע"ט), רוח אחרת עמו, וכן בשו"ת צור יעקב (סוף סימן טז) העלה להחמיר בזה, מכל מקום

מידי ספק לא יצאנו. וכמו שכתב הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל, בשו"ת היכל יצחק (חאה"ע חלק ב' סימן מז). ודחה הוכחות הדברי חיים מצאנז הנ"ל. ועיין עוד במה שכתב הרה"ג רבי דוד פיפאנו בשו"ת נושא האפוד (סימן טו). ועיין עוד בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק אה"ע סימן פט) + והנה בשו"ת פני לוי (סימן נג, בקונטרס נוצר הברית אות סא), כתב להביא ראיה להקל, ממה שכתב בשו"ת מהרי"ט חלק ב' (סימן טז) בדין יבם נלעג לשון שאי אפשר לו לבטאת האותיות כתקנתן, והעלה שאף על פי כן רשאי לחלוץ, שמכיון שאנו יודעים שהוא מדבר בלעגי שפה קריאתו בשיבוש היא אמירתו. וכמו שאמרו (במגילה כד:): חייפני ובישני לא ישא כפיו, ואף על פי כן במקומם נושאים כפיהם. ואם כן הוא הדין לחרש אילם שלמד בבית הספר שלהם לדבר קצת. ע"כ. ואין זו ראיה כלל, ששם הרי הוא פקח לכל דבריו, שהוא שומע כראוי, ופומיה הוא דכאיב ליה, אבל כאן הרי הוא חרש שדיברו בו חכמים שאינו שומע ואינו מדבר, אלא שלימדוהו לדבר קצת על ידי שרואה נענוע שפתים ותנועות הלשון. ולכן מה שהעיר שם על הנחלת בנימין (סימן לא) שכאילו נעלם ממנו דברי המהרי"ט, הנה לא קרב זה אל זה. והדברים פשוטים. (ודע שאף שהפרי מגדים או"ח (בפתיחה כוללת חלק ב' אות ד וה') כתב, שדין חרש שדיברו בו חכמים הוא רק כשנולד כך במעי אמו, אבל אם נתחרש אחר כך, ספק אם נידון כשוטה או לא. ודלא כהב"ח. ע"ש. כבר האריך בספר מלאכת חרש בפתיחה לדחות דבריו, והעלה שאף בנתחרש אחר כך דינו כשוטה. וע"ע בשדי חמד (מערכת ח כלל קג). ע"ש). ועיין בשו"ת מהרש"ם (סימן קמ). ובספר שבט שמעון (בקונט' אבל דף פד ע"א). ובשו"ת שער הזקנים ח"ב (דף קלה ע"ד). ובשו"ת זכר שמחה (סי' ט). ובשו"ת מהרא"ש היילפרין (סי' יד). +

ונראה שלענין הלכה למעשה, כדאים הם הגאונים המקילים לצרף חרש אילם שלמד בבית הספר לחרשים אילמים, למנין, לקדיש ולקדושה. ומכל מקום כשהם מנין מצומצם בצירוף החרש אילם, ראוי לכתחילה שלא יחזור השליח צבור תפלת שמונה עשרה, אלא יאמר תפלת שמונה עשרה פעם אחת בקול רם עם הקדושה, כדי שלא להכנס בחשש איסור ברכה לבטלה. וכמו שכתב כיוצא בזה בספר חתן סופר חלק ב' (דף לז ע"א). וראה עוד בבן איש חי (פרשת ויחי אות ו), ובכף החיים (סימן נה אות נג, וסימן קכד אות כ). והשי"ת יחוס על כל עמו ישראל וישלח דברו וירפאם רפואת הנפש ורפואת הגוף בבריאות שלימה. ומלאה הארץ דעה את ה'.